

8 priedas

Viešoji įstaiga
**KULTŪROS PAVELDO
IŠSAUGOJIMO PAJĖGOS**

**„RAIL BALTICA“ GELEŽINKELIŲ INFRASTRUKTŪROS
PANEVĖŽIO GELEŽINKELIO MAZGE (PANEVĖŽIO R.) ĮRENGIMO
VIETŲ 2022 M. ARCHEOLOGINIŲ ŽVALGYMŲ ATASKAITA**

Vilnius, 2023

Turinys

Įvadas.....	3
Žvalgymų metodika.....	5
Vietovės reljefo geografinis – geomorfologinis aprašymas	7
Ankstesni archeologiniai tyrimai ir radiniai	9
Planuojamos PGM trasos archeologiniai žvalgymai	10
Ragaudžiai	12
Vaišvilčiai I.....	12
Molainiai.....	13
Paviešečiai	14
Nausodė	15
Panevėžys	15
Pažalvaičiai.....	16
Vynupė.....	19
Klevečkinė	19
Bernatoniai.....	20
Kiūčiai	21
Linoniai.....	21
Žaliapurviai.....	21
Stačiūnai	21
Dragonys.....	22
Išvados	23
Planų sąrašas.....	24
Nuotraukų sąrašas.....	25
Priedų sąrašas	26
Planai	27

Nuotraukos.....	43
Priedai.....	59

IVADAS

UAB „Kelprojektas“ rengia valstybinės reikšmės „Rail Baltica“ geležinkelio (lietuviškai – Baltijos geležinkelio) trasos atšakos į Panevėžio miestą – geležinkelių infrastruktūros Panevėžio geležinkelio mazge (toliau – PGM) susisiekimo komunikacijų inžinerinės infrastruktūros vystymo planą. Teritorijos, kuriose planuojami žemės judinimo darbai, patenka į Panevėžio rajono Pajstrio, Panevėžio ir Upytės seniūnijų ir Panevėžio miesto teritorijas.

Ši naujai planuojama Rail Baltica geležinkelio atšaka į Panevėžio miesto V pakraštį driekiasi per žemės ūkio naudmenas (ariami laukai ir pievos), miškus ir urbanizuotas teritorijas (pavienės sodybos ir keletas nedidelių kaimų). Bendras archeologiškai žvalgytinės trasos ilgis yra apie 20,75 km. Jos plotis vidutiniškai siekia apie 200 m ir tik abejuose galuose, kur susisiekiama su pagrindine Rail Baltica trasa, susiaurėja iki 70 m, o ties būsima Panevėžio stotimi ir į Š praeinančia Rokiškio – Radviliškio geležinkelio trasa išplatėja atitinkamai iki 540 ir 720 m. Bendras žvalgytinės teritorijos plotas sudaro 449,7176 ha. Iki šiolei šis ruožas nebuvo plačiau archeologiškai žvalgytas.

Naujiems archeologiniams žvalgymams Kultūros paveldo departamentas pagal pateiktą projektą (žr. priedą nr. 2) 2022 m. lapkričio 4 d. išdavė leidimą nr. LA-412 (žr. priedą nr. 1). Archeologiniai žvalgymai atlikti tik PGM trasos plano apibrėžtose numatomų žemės judinimo darbų apimtyse. Žvalgyto ruožo projektuojamo PGM trasos vietoje pradžia yra į R nuo Ragaudžių kaimo (Upytės sen.), pabaiga – ties Dragonių kaimu (Panevėžio sen.) (planas 1).

Archeologiniuose žvalgymuose dalyvavo archeologai

Jie taip pat prisidėjo ir prie ataskaitos žvalgymų dalies parengimo. Jie pateikė trasos geomorfologinį ir paleohidrologinį aprašymą, parengė žvalgytų vietų planus, kartu su aprašė žvalgymų metodiką ir tyrimų istoriją.

aprašė Pažalvaičių pilkapių tyrimų ir lokalizavimo istoriją. Istorinius planus su dabartiniais sutapatino. Žvalgymų duomenys pateikiami pagal kaimus (kaimų žemių ribos nurodomos pagal projektinę dokumentaciją) jų išsidėstymo išilgai trasos P–Š kryptimi tvarka. PGM trasos archeologiniai žvalgymai vykdyti 2022 m. lapkričio pabaigoje.

ŽVALGYMŲ METODIKA

2022 m. archeologinių žvalgymų tikslas buvo įvertinti visą žinomą informaciją archeologinius objektus ir radinius projektuojamoje PGM trasoje. Ją galima suskirstyti į 3 pagrindines dalis. Didžiausią dalį sudaro jau skelbti ar rankraščiuose likę duomenys (įskaitant senųjų žemėlapių teikiamus). Jie lokalizuoti planuojamo PGM atžvilgiu. Už planuojamos PGM teritorijos ribų esantys tokie objektai detaliau neaprašomi, nurodomas tik apytikslis atstumas (tiesiaja) iki planuojamos teritorijos artimiausios ribos. Kita žvalgymuose naudotų duomenų dalis yra LiDAR sugeneruoti žemės paviršiaus reljefo vaizdai, leidžiantys įvertinti paleokraštovaizdžio reikšmę galimų archeologinių objektų paplitimui bei aptikimui. Paskutinę dalį sudaro lauko vizualinių žvalgymų duomenys. Jų metu natūroje buvo įvertinai ir iš abiejų ankstesnių grupių surinkta informacija.

Žvalgant PGM teritoriją ir rengiant šių žvalgymų ataskaitą buvo maksimaliai, tačiau kūrybiškai derintasi prie panašių „Rail Baltica“ geležinkelio trastos atkarpoje tarp Kauno ir Latvijos sienos žvalgymų, atliktų 2015 m. R. Vengalio¹. Nuo tuomet žvalgytos trastos PGM atsiskiria P dalyje Ragaudžių kaimo ribose, nutoldamas į R toliausiai maždaug iki 5,5 km ir vėl į ją įeidamas Dragonių kaimo ribose.

Natūroje PGM trastos žvalgymai vykdyti P–Š kryptimi taip, kaip tai pateikiama ataskaitoje. Naujai projektuojamas PGM trastos ruožas buvo praeitas ištiesai apžiūrint ir įvertinant visas dirbamas vietas, reljefo darinius ir kt. Platesnės teritorijos, nei bus reikalinga planuojamoms statyboms, nebuvo žvalgytos. Paviršiniam žvalgymui tinkamos dirbamų laukų vietos (žvalgymai vyko vėlyvą rudenį, kuomet dauguma tokių vietų buvo įdirbta ir matėsi dirvožemis) žvalgytos einant vienas nuo kito per 5–20 m išilgai būsimos trastos (vaikščiojimo trastos nefiksuotos). Aptikus archeologiniams objektams įkurti palankias vietas ir gruntus, atstumas tarp žvalgytojų tankintas.

Šiame Šiaurės ir Vidurio Lietuvos žemumų ruože paplitusiuose glacialinės kilmės gruntuose nerandama vietinės titnago žaliavos, todėl bet kokio titnaginio radinio aptikimą čia būtų galima sieti su priešistorinėmis apgyvendinimo vietomis. Priešistoriniais laikais kokybiška titnago žaliava į šiuos regionus buvo atsigabenama iš pietų Lietuvos ar Dauguvos – Volgos aukštupio. Priešistoriniais laikais netitnaginguose regionuose buvo skaldomos ir kitos uolienos,

¹ Vengalis R. „Rail Baltica“ europinio standarto geležinkelio linijos Kaunas – Lietuvos ir Latvijos valstybių siena (Kauno r., Jonavos r., Kėdainių r., Panevėžio r. ir Pasvalio r. sav.) archeologinių žvalgymų 2015 m. ataskaita, *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas* (toliau – *LIIR*), f. 1, nr. 7675.

pavyzdžiui, kvarcas, kvarcitas, skalūnas, kurių rieduliai didesniais ar mažesniais kiekiais aptinkami žvalgytame regione. Iš principo skaldymui tiktų ir dolomito rieduliai, kurių nuolaužų šiose vietose gana gausu, tačiau jų tokį panaudojimo faktą dar reikėtų aiškiau įrodyti.

Taigi, archeologinių žvalgymų metu PGM trasos paviršiuje buvo ieškoma skaldyto titnago, kvarco, kvarcito ir skalūno trupinių, taip pat ieškota lipdytinių ir apžiestų – žiestų molinių indų šukių bei vėlyvus apgyvendinimo etapus atspindinčių metalinių, stiklinių ar statybinės keramikos radinių ir jų duženų ar fragmentų. Deja, žvalgymų metu dirbamų laukų paviršiuje susidurta tik su XIX a. antrosios pusės – XX a. apžiestų ir žiestų indų šukėmis ir kitomis to laiko šiukšlėmis, kurios žvalgymų metu nebuvo renkamos, o archeologiškai vertingų radinių nerasta. Paminėtina, kad vienoje vietoje – ežervietės R krante, buvusio Gojaus kaimo ar palivarko teritorijoje – priemolingame – smėlingame grunte aptiktas padidėjęs skaldytų uolienų trupinių kiekis, ypač kvarco. Tai gali būti priešistorinės gyvenvietės liekanos.

Archeologiniai žvalgymai lauko sąlygomis vykdyti prieš tai išanalizavus geologinius bei LiDAR teikiamus duomenis apie minėtų teritorijų geomorfologiją ir žemės paviršiaus sandarą. Ji įvertinta esamų (jie čia nėra skaitlingi) ir buvusių vandens telkinių aspektu, nes visais laikais žmonės mėgo gyventi arčiau ežerų ir upių pakrančių. Perspektyviausios priešistorinių gyvenviečių vietos paprastai būna šalia vandens telkinių ar netoli jų. Šių žvalgymų trasoje tokių vandens telkinių nėra, senųjų ežerviečių, prie kurių galimos akmens amžiaus ir vėlesnių laikų gyvenviečių liekanos, irgi nedaug.

Duomenys apie esamas bei potencialias kultūros paveldo vertybes rinkti iš archyvinių šaltinių bei istorinės literatūros. Archyvinių šaltinių tarpe svarbiausios yra Valstybės archeologijos komisijos (toliau – VAK) bylos² ir tarybinio laikotarpio žvalgomųjų archeologinių ekspedicijų Panevėžio apylinkėse ataskaitos³. Iš literatūros minėtini

² Daugiausia duomenų apie žvalgytą regioną yra 67 byloje, dabar saugomoje Kultūros paveldo centro Paveldosaugos bibliotekos dokumentacijos fonduose. Kultūros paveldo centras 2023 m. bus išskaidomas, tad jam priklausiusios archyvinės medžiagos saugojimo vieta gali keistis.

³ Svarbiausios: Tautavičius A. 1968 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 258; Tautavičius A., Daugudis V. 1969 m. gegužės 23 – birželio 13 d. dirbusios žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 301; Černiauskas M. Panevėžio rajono – miesto kultūros paminklų aptikrinimo ataskaita (1970 07 06–1970 07 16), *LIIR*, f. 1, nr. 127; Markelevičius J. Panevėžio rajono archeologijos paminklų žvalgymo ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 130; Urbanavičius V. 1981 m. žvalgomosios ekspedicijos Panevėžio rajone ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 976 (pastaroji yra paskelbta: Urbanavičius V. *Sugražinta praeitis*. V., 2011, p. 354–358).

archeologinių objektų sąvadais⁴ ir kraštotyrininkų surinkta medžiaga⁵. Taip pat peržiūrėti visi seniausi (XIX a. vidurio – XX a. pradžios) šio regiono topografiniai žemėlapiai⁶ ir įvertinta juose pateikiama gyvenviečių bei kelių informacija, kuri vėliau buvo sutapatinta su planuojama PGM trasa.

Sprendžiant iš turimų archyvinių duomenų ir senųjų žemėlapių bei planų didžioji dalis žvalgytos trasos numiškėjo tik XVII–XIX a. viduryje. Archeologinių žvalgymų metu apie 62% teritorijos (13 km ilgio atkarpa) buvo suarta ar užsodinta grūdinėmis kultūromis, apie 20,49% (4,25 km ilgio atkarpa) apaugusi mišku, apie 15% teritorijos buvo pievos ir krūmynai, o likusi dalis – kanalai, upės, urbanizuotos teritorijos, geležinkelis, keliai ir panašiai. PGM trasos P dalis suprojektuota į R nuo esamų aukštos įtampos elektros tinklų, kurių liniją kerta Vynupės kaimo teritorijoje, pereidama į jų V pusę ir nutoldama nuo jų.

Atlikus aukščiau išvardintus darbus nustatyta, kad suprojektuoto geležinkelio trasa patenka į net iš 92 dalių susidedančio žinomo ir valstybės saugomo kultūros paveldo objekto – siaurojo geležinkelio Panevėžio – Biržų ruožo kompleksas (21898)) – teritoriją ir šio geležinkelio Bernatonių tilto (21948) per Sanžilės kanalą), todėl pagrindinis žvalgymų tikslas buvo nustatyti galimas dar nežinomas vertybės natūroje – daugumoje archeologinės. Surinktų duomenų visumos pagrindu buvo išskirtos teritorijos, kuriose galimos potencialios archeologinės vertybės. Dažniausiai tai buvusių senųjų vandens telkinių – ežerviečių – pakrantės ir įvairios pakilumos. Tose vietose, kur žemės paviršius buvo suartas, žvalgyta vaikstant lygiagrečiomis linijomis 10–20 m vienas nuo kito (ėjimo trasos nefiksuotos), kitais atvejais vertintos tik matomo dirvožemio ar įvairių jo pažeidimų vietos. Ypač atidžiai buvo išžvalgytos visos reljefo aukštesnės vietos – smulkios pakilumos, ežerviečių ir upių pakrantės bei teritorijos su priesmėlio – smėlio dangomis, kurios identifikuotos tik keletoje vietų.

VIETOVĖS RELJEFO GEOGRAFINIS – GEOMORFOLOGINIS APRAŠYMAS

Pagal geomorfologinius duomenis archeologiškai žvalgytas PGM trasos ruožas patenka į Vidurio ir Šiaurės Lietuvos žemumų sritį ir yra priskiriamas Nevėžio moreninei lygumai. Apylinkių paviršius beveik lygus, tik vietomis paviršių pajvairina pailgos kepališkos gūbrius primenančios kalvos – drumlinai. Pačiame P ir Š žvalgytos trasos galuose žemės paviršių sudaro

⁴ Svarbiausios: Покровский Ф. В. *Археологическая карта Ковенской губернии*. Вильна, 1899; Tarasenko P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*. Kaunas, 1928; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. Vilnius, 1974 t. I – 1978, t. IV.

⁵ Jos tarpe išsiskiria gausi Petro Juknevičiaus (g. 1952) surinkat ir rajoninėje spaudoje bei atskirais mažatiražiais leidiniais skelbta medžiaga apie įvairias rajono vietas.

⁶ Žvalgytai teritorijai jie buvo išleisti 1845–1863 m. laikotarpyje masteliu 1:126.000 (štrichiniai) ir 1898–1908 m. laikotarpyje masteliu 1:21.000 (su horizontalėmis) ir smulkesniu masteliu.

beveik Š–P kryptimi nusidriekusių ir besikartojančių seklių įdubų – slėnumų ir žemų pakilumų ir gūbrių juostos. Vienoje iš šių slėnumų būta ledyno upės sunešto ir žemą ilgą ozą primenančio darinio, kurio žvyringas – smėlingas turinys beveik visiškai nukastas senųjų karjerų. Planuojamo statyti PGM trasa kerta šio ozo tipo darinio P galą tarp Žaliapurvių ir Stačiūnų kaimų esančiame Stačiūnų miške. Daugelyje trasos vietų paviršius padengtas 5–20 m storio paskutinio ledyno tirpsmo vandenų apskalautos dugninės morenos nuogulomis, kurios yra stipriai molingos (molis, priemolis) su didesne ar mažesne dalimi nuotrupinės medžiagos (rieduliais). Tokios vietovės didesnio ploto lygiuose paviršiuose dažnai būna nelaidžios kritulių vandeniui ir pažliugusios ar drėgnos. Tik keletyje vietų fiksuoti kitokie paviršiniai gruntai. Orografiškai vietovės paviršius virš Baltijos jūros lygio iškilęs nuo 40–43 m (Nevėžio salpa ir buvusios ežervietės dubuo ties Molainiais) iki 51–53 m ties Ragaudžių, Vaišvilčių I ir Paviešečių kaimais. Planuojamo statyti geležinkelio linijos trasa kerta tik vieną stambią upę – Nevėžį. Kitos vandens tėkmės yra gana smulkūs kanalizuoti Molainos, Siesraučio, Pasamanio, Lokupio, Ažagėlės upeliai bei 1930–1931 m. buvusio senslėnio, jungusio Nevėžio ir Lėvens upes, vietoje iškastas Sanžilės kanalas. Senoji upė šioje vietoje egzistavo traukiantis iš Lietuvos paskutiniajam Nemuno ledynui nuo Vidurio ir Šiaurės Lietuvos fazinių darinių. Juo į Nevėžį plūdo Mūšos baseino aukštupio vandenys. Vėlyvojo ledynmečio pabaigoje nuo Lėvens pusės šis senslėnis buvo užneštas smėlingomis – žvyringomis sąnašomis ir nustojo funkcionavęs. Tik mažiau sąnašomis užneštoje vidurinėje ir P senslėnio dalyse, jo giliausioje vietoje, liko tekėti nedidelis Sanžilės upelis. Dabar išlikęs senslėnis Š dalyje yra mažai išreikštas ir yra apie 0,8–1,7 km pločio. Planuojamos statyti geležinkelio linijos trasa kerta Sanžilės senslėnį ir kanalą jo Š dalyje, per 500–700 m nuo jo žiočių su Lėveniu, ties minėtos saugomos siaurojo geležinkelio linijos tiltu per Sanžilės kanalą.

Planuojamo statyti PGM trasa nekerta jokių stambesnių natūralių vandens telkinių – ežerų. Tačiau į statybos zoną patenka keletos anksčiau egzistavusių ežerviečių uždurpėję dubenys. Vienas toks nedidelis pailgo ištęsto plano ežerėlis telkšojo Ragaudžių kaimo laukų ŠR kampe. Dabar tai numelioruoti ir dirbami laukai. Vietovė uždurpėjusi su lengvesnio priemolio ar priesmėlio dangomis. Kita ženkliai stambesnė rininės kilmės ežervietė identifiukuota ties Paviešečių ir Molainių kaimo laukų sankirta. Ji irgi nusausinta kanalizavus Molainos upelį ir jos intaką Gardiną. Ežervietė ištįsusi PR–ŠV kryptimi, jos dubuo ryškiai išreikštas, kranto linija vietomis stipriai raižyta su pusiasaliais ir salomis, o pats slėnis įgilintas per 6–8 m. Š dalyje ji kerta Nevėžio slėnį, išsišakoja į dvišakį klonį, kurio viena atšaka jungiasi su Sanžilės senslėniu. Dalis šio dubens yra patvenkta ir suformuoti 3 tvenkiniai. Statybos zona

driekiasi šio rininės kilmės klonio P dalies V pakrante, ją kerta ir nedidelėje atkarpoje R pakrantės, – iš viso apie 2,5 km ilgio atkarpoje. Didžiojoje jos dalyje paviršiuje slūgso priemolingi ir molingi gruntai ir tik žemesniuose kyšuliuose paviršius padengtas lengvesnės sudėties gruntu ir durpžemiu, o Š dalyje – ir smėlingu gruntu. Šioje ežervietėje atrodo telkšota pavienių nedidelių ežeriukų, pratekamų Molainos upelio.

ANKSTESNI ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI IR RADINIAI

Iki šiolei teritorijos esančios šalia PGM trasos nebuvo plačiau archeologiškai žvalgytos. Taip pat paminėtina, kad jokių archeologinių radinių pačioje PGM trasoje ar jos gretimoje aplinkoje iki šiolei nebuvo rasta (jie neminimi nei įvairiose archeologinių tyrimų ataskaitose nei mokslinėje literatūroje, jų nerasta ir muziejų fonduose). Arčiausiai trasos seniausių dirbinių – akmeninių kirvukų – rasta Berniūnų kaimo žemėse⁷, esančiose apie 2 km į V nuo PGM trasos. I tūkstantmečio I pusės pilkapiai buvo Pažalvaičiuose; kurių sampiluose laidota ir XVII–XIX a.⁸ (plačiau apie juos ties gyvenviečių aprašymu (Panevėžys)). Jų vieta nelokaluota, nors ir tyrinėta 1960–1961 m. (nėra planų ir aiškesnės situacijos), turėjusi būti labiau į R nuo PGM trasos. Žinomas ir 1909, 1989 ir 1992–1996 m. tyrinėtas Berčiūnų pilkapynas yra 1,9 km į V nuo trasos⁹. Greičiausiai pilkapiai buvę ir Dragonių kaime, smarkai sunaikinti dar prieškarį¹⁰. Jų vieta lokalizuota R. Vengalis 2015 m. žvalgymų metu¹¹ ir yra apie 1,1 km į V nuo PGM trasos. 1928 m. apie 1 km į Š nuo Molainių kaimo plėšiant krūmais užaugusį dirvoną buvo rastas lobis – apie 300 sidabrinių ir Jono Kazimiero varinių monetų, paslėptų 3 puodynėse¹². Vieta nelokaluota, turi būti labiau į R nuo PGM trasos.

Apie 500 m į V nuo žvalgytos trasos būta ir mitologinio objekto – Bernatonių pėduotojo akmens. Pradžioje jis gulėjo Bliūdžių kaimo laukuose (dar toliau į R nuo projektuojamos trasos), vėliau dvarininkų buvo pervežtas į Klevečkinės (Klivečkų, Lėkiškių) kaimą ir

⁷ Lietuvos TSR archeologijos atlasas, t. 1. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai. V., 1974, p. 111 nr. 110.

⁸ Butėnienė–Gintautaitė E. Pažalvaičių km., „Nemuno“ kolūkio Piniavos apyl., Panevėžio raj. senkapio 1961 m. tyrinėjimo dienoraštis, LIIR, f. 1, nr. 158; Lietuvos TSR archeologijos atlasas, t. 3. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, p. 87 nr. 524.

⁹ Lietuvos TSR archeologijos atlasas, t. 3. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, p. 77 nr. 56; Simniškytė A. Ivano Abramovo archeologiniai kasinėjimai Lietuvoje, Lietuvos archeologijos šaltiniai Sankt Peterburge. V., 2011, p. 188–189.

¹⁰ VAK, nr. 66, p. 240.

¹¹ Vengalis R. „Rail Baltica“ europinio standarto geležinkelio linijos Kaunas – Lietuvos ir Latvijos valstybių siena (Kauno r., Jonavos r., Kėdainių r., Panevėžio r. ir Pasvalio r. sav.) archeologinių žvalgymų 2015 m. ataskaita, LIIR, f. 1, nr. 7675, p. 42 nr. 56–57.

¹² Banelis S. Muziejui, Panevėžio balsas. 1928 05 20 nr.22 (221), p. 2; Banelis S. Panevėžys, Mūsų rytojus, 1928 nr. 23, p. 6; Retas ir brangus radinys, Lietuvos aidas. 1928 07 04 nr.123 (337), p. 4; Rado tis puodus monetų, Lietuvos žinios, 1928 07 09 p. 3; Įdomus radinys, Ūkininkas, 1928 07 12 nr. 28, p. 5.

pastatytas prie kryžiaus, o iš ten XX a. pergabentas į Bernatonių kaimo privačią sodybą¹³, buvusią prie kelio į Pušalotą¹⁴. Tarybiniais metais jis buvo įrašytas į respublikinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašus (AR 737) ir buvo prie kultūros namų ir kolūkio kontoros¹⁵. Akmuo keitė savo buvimo vietą, todėl sutinkamas net 3 skirtingais pavadinimais. Kitas pėduotasis akmuo su iškaltais ženklais (32647) yra Vaišvilčių I kaime Vešetos slėnyje¹⁶, 2,7 km į V nuo projektuojamos PGM trasos.

Apie 1 km į ŠV nuo Bernatonių kaimo 1935 m. žvyroduobėje minimi maži (10x10 m dydžio) kapeliai¹⁷, likę nelokalizuoti ir greičiausia nukasti čia buvusio didelio karjero, kurio vietoje dabar plyti tvenkinys. Kiti kapai yra Klevičkinėje¹⁸, apie 600 m į R nuo PGM trasos. Dar vienos kaimo kapinės yra Molainiuose¹⁹, apie 350 m į R nuo būsimo geležinkelio.

PLANUOJAMOS PGM TRASOS ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI

Archeologinių žvalgymų metu planuojamos PGM trasos vietoje vertingų archeologinių objektų ir radinių nerasta. Įvairiose vietovėse pasitaikydavo tik pavienių vėlyvų apžiestų – žiestų indų šukių, stiklo duženų, plytelių, datuojamų XIX a. viduriu – XX a. ir siejamų su stovėjusiomis vėlyvomis sodybomis. Pastarieji radiniai žvalgymų metu nebuvo renkami.

Iš šiuo metu saugomų kultūros paveldo objektų į žvalgytą ir planuojamą statyti PGM trasą patenka tik apie 1,23 km ilgio Aukštaitijos siaurojo geležinkelio linijos Panevėžys – Joniškėlis atkarpa (21899) abipus tilto per Sanžilės kanalą (21948). Ji nutiesta 1937–1938 m. Artimiausi kiti saugomi kultūros paveldo objektai nuo planuojamos Rail Baltica statybų trasos nutolę įvairiu atstumu: Gasparėlių (5420) ir Gasparų pilkapynai (6555) yra atitinkamai per 550 ir 720 m į ŠR nuo jos, Kiūčių kapinynas (5425) – per 1,11 km į ŠR, Žaliapurvių kaimo senųjų kapinių ir 1863–1864 m. sukilėlių kapo kompleksas (42318) – per 830 m į PV (planas 1).

Šaltiniuose ir literatūroje į planuojamo statyti PGM trasos zoną patenkančių ir aiškiai lokalizuojamų archeologinių objektų neaptikta. Iš senų žemėlapių nustatyta, kad į suplanuotą

¹³ Elisonas J. Archeologinių ir šiaip įdomių, tiek Panevėžio apskrities, tiek kitų artimų apylinkių, vietų sąrašas, kurį yra surinkę Panevėžio gimnazijos mokiniai, *Švietimo darbas*, 1925, Nr. 4, p. 306; VAK, nr. 67, p. 9–10, 15; *Lietuvos archeologijos medžiaga*. Kaunas, 1928, p. 108, 157.

¹⁴ Tarasenska P. *Pėdos akmenyje*. Vilnius, 1958, p. 74 nr. 133 ir 135.

¹⁵ *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*. V., 1973, p. 153; Markelevičius J. Markelevičius J. Panevėžio rajono archeologijos paminklų žvalgymo ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 130, p. 4.

¹⁶ Gibas J. Nevėžis saugo... „Pamiršti“ paveldo objektai Upytės krašte, *Žaliasis pasaulis*, 2008 08 18; Tarasenska P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*. Kaunas, 1928, p. 255; Tarasenska P. *Pėdos akmenyje*. Vilnius, 1958, p. 74 nr. 129.

¹⁷ VAK, nr. 67, p. 3. Lietuvos žemės vardynas.

¹⁸ VAK, nr. 67, p. 85. Lietuvos žemės vardynas.

¹⁹ VAK, nr. 67, p. 170. Lietuvos žemės vardynas.

statybų trasą patenka keletas senų dvarelių – palivarkų. Vienas jų yra buvęs Klevečkinės, o kitas – Gojaus (pastarojo pavadinimas skirtinguose šaltiniuose labai įvairuoja) kaimuose. Kadangi abejose šiose vietose iki dabar egzistuoja sodybos, tai platesni paviršiaus žvalgymai čia buvo neįmanomi, nors paviršiuje rasta vėlyvų XIX a. antrosios pusės – XX a. indų šukių, stiklo dirbinių ir plytelių duženų. Dar keletas dvarelių – palivarkų identifikuota už planuojamos statybų trasos 0,1–0,6 km atstumu: Pagojys (Padgojus), Vynupė, Klivečakai (Lėkiškis), Riseliškės. Jų teritorijos žvalgytos nebuvo.

Šalia planuojamos statybų trasos esančios seniausios gyvenamosios vietovės (Berčiūnai, Vaišvilčiai I, Molainiai) pirmą kartą paminėtos dar XIV a. karų su kryžiuočiais ir kalavijuočiais metu. Tačiau jos visos yra atokiau nuo pačios trasos vietos. XVIII a. yra minima Bernatonių seniūnija, kuriai tikriausiai tuo metu priklausė didžioji dalis žemių ir kaimų, esančių šiaurinėje trasos dalyje. Patys Bernatoniai, sprendžiant iš XIX a. vidurio žemėlapių, tuo metu tikriausiai yra buvę Lėvens kairiajame krante, abipus dabartinio Sanžilės kanalo ir į R nuo jo, maždaug per 0,4–1 km į ŠR nuo planuojamų statybų trasos.

Arčiausiai PGM trasos (apie 3,5 km į V) stovėjusi seniausia bažnyčia, išskyrus Upytę ir Panevėžį, buvo pastatyta Spirakiuose (pradžioje tai buvo medinė koplyčia). Ją pastatė Spirakių dvaro savininkas Antanas Dutikas 1790 m. Kitas savininkas Antanas Rimkevičius 1840 m. pastatė dabartinę akmenų mūro švč. Trejybės bažnyčią, kurią 1860 m. konsekrovo vyskupas Motiejus Valančius. 1880 m. pastatyta nauja klebonija. Tačiau patys Spirakiai yra nutolę nuo planuojamų statybų trasos per 1,6 km į PV. Likusios gyvenamosios vietovės, atrodo, paminėtos tik XIX a. antrosios pusės ar XX a. pradžios rašytiniuose šaltiniuose – tai Ragaudžiai (Zubiškiai), Gardinas, Paviešėčiai, Gojus, Bokoilai, Nausodė, Pagojys, Pažalvaičiai, Vynupė, Klivečakai (Lėkiškis), Sanžilė, Bernotai, Gasparų Trakas, Linonys, Žaliapurviai, Stačiūnai, Dragonys²⁰. Žvalgant šių kaimų teritorijas nustatyta, kad į rekonstruojamo kelio ruožą patenka tik pavienės sodybvietės, dažniausiai datuojamos XIX a. pabaiga – XX a., kai kaimai jau buvo išskirstyti į vienkiemius.

Pastebėta, kad daugelis į PGM trasos zoną patenkančių gyvenamųjų vietovių laiko bėgyje ne kartą keitė savo pavadinimus, pavyzdžiui, Ragaudžiai anksčiau vadinti Zūbiškiais, Gojus – Bokoiliais, Pagoju, Nova Dolia ar Nausode, Molainiai – Malūnais ir pan. Nors daugelis XIX–XX a. pradžioje buvusių gyvenamųjų vietovių yra minimos įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose ir senuose žemėlapiuose, tačiau dalis jų, po XX a. pirmojoje pusėje vykusio išskirstymo į

²⁰ *Алфавитный список населенных мест Ковенской губернии*. Ковна, Типография Губернскаго Правления, 1903.

vienkiemius bei tarybinės melioracijos ir kolektyvizacijos, pradingo (Gardinas, Paviešečiai II, Gojus, Klivečkai (Lėkiškis), Sanžilė, Gasparų Trakas, Bernotai) arba buvo iškeltos ir apjungtos į stambesnius kaimus (Vaišvilčiai II, Vynupė, Bernatoniai, Spirakiai, Stačiūnai).

Archeologinių žvalgymų metu nustatyta, kad didžioji dalis PGM trasos vietovių stipriai pažeista tarpukario metų ir tarybinių laikų melioracijos bei ypač intensyvios ilgametės žemdirbystės, dėl kurių veiklos beveik visos tinkamos apgyvendinimui vietos jau seniai yra nuardytos ir nuartos iki pamatinės uolienos. Taip pat dalis teritorijos sunaikinta statant įvairius infrastruktūros objektus (geležinkelius, kelius) ar stambius pastatus bei tiesiant komunikacijas ir kelius.

Archeologinių žvalgymų metu nustatyta, kad PGM statybų metu nukasant paviršinį gruntą reikia atkreipti papildomą dėmesį į šias 7 potencialias archeologinio paveldo vietas (aprašomos eilės tvarka iš P į Š): buvusios stambios rininės ežervietės pakrantės Paviešečių, Molainių ir Nausodės kaimų ribose (viso apie 2,5 km ilgio trasa), Gojaus (Bokoilių) palivarko ar kaimo vieta (6176418, 517809), Nevėžio dešiniojo kranto apatinėje dalyje ties Pažalvaičiais, Klevečkinės palivarko teritorijoje, Bernatoniuose ant nedidelės Sanžilės slėnio kalvelės, Stačiūnų miško PR dalyje ant nedidelės kalvelės ir Dragonyse ties Ažagėlės slėnio kyšuliais (planas 1: 1–7).

Žvalgytų vietovių aprašymai pateikiami pagal žvalgymų kryptį – iš P į Š.

Ragaudžiai (Upytės sen.).

Planuojama PGM trasa prasideda ir driekiasi kaimo laukų ŠR pakraščiu, kurie žvalgymu metu buvo suarti (nuotrauka 1). Čia yra buvusi PV–ŠR kryptimi ištįsusi nedidelė pailga ežervietė, kurios aiškiau išreikšta Š–ŠV pakrantė virš uždurpėjusio dugno yra iškilusi apie 1,5–2 m. Gruntas čia priemolingas, paveiktas durpėjimo. Čia tarybiniais laikais ? buvo nukastas Gardino upelio kanalas, kuris vėliau patrauktas labiau į R, į pamiškę. Ši vieta tinkama įrengti įvairaus laikotarpio gyvenvietėms ar sodyboms, tačiau žvalgant jokių archeologinių radinių nerasta. Š dalyje ties Vaišvilčių I kaimo riba XX a. yra stovėjusi sodyba – armenyje yra didesnių akmenų, stiklo šukių, betoninių čerpių ir kt. (planas 2: 34). Kažkur čia buvusi Plaučgalio vietovė.

Vaišvilčiai I (Upytės sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi kaimo laukų R pakraščiu apie 2,5 km iki Vešetos gatvės ir centrinėje dalyje yra pertraukta atkarpos pertraukta Molainių kaimui priskirto apie 320 m ilgio miško, esančio į P nuo J. Tilvyčio gatvės, V krašto. P ir Kitą sudaro lygūs ariami laukai ir

pievos, kuriuos P dalyje kerta Panevėžio aplinkkelis (A17) ir plentas Panevėžys – Krekenava (195) (minėta J. Tilvyčio gatvė). Beveik trasos vietoje ėjęs tarybiniais laikais ? iškastas Gardino upelio kanalas, kuris vėliau patrauktas labiau į R, į pamiškę. Įsiterpusios Molainių kaimo žemės natūraliai suskaido Vaišvilčių ruožą į P ir Š dalis.

P dalis į P nuo aplinkkelio yra suartas molingas laukas (nuotrauka 3), kuriame į Š nuo Ragaudžių kaimo ribos apie 300–400 m į Š nuo Ragaudžių kaimo ribose buvusios smulkios ežervietės išsiskiria smėlinga iki 1 m aukščio kalvelė plokščiu paviršiumi, pailga V–R kryptimi (6171668, 518246) (nuotrauka 2), tačiau joje nieko nerasta. Šioje dalyje būta XX a. sodybos (planas 2: 33).

P dalis į Š nuo aplinkkelio yra tankiais žiemkenčiais užsėtas molingas laukas (nuotrauka 4), kuriame paviršiaus žvalgymas rezultatų nedavė. Trasos zonoje yra stovėjusios 2 sodybos (planas 3: 31–32), dar dvi išlikios iki mūsų dienų: P arčiau aplinkkelio negyvenama, prie J. Tilvyčio gatvės – gyvenama.

Š dalis tarp J. Tilvyčio ir Vešetos gatvių apsėta tankiais žiemkenčiais (nuotrauka 6). Jos paviršiaus žvalgymas buvo nerezultatyvus.

Molainiai (Panevėžio sen.).

Molainių kaimo žemės į planuojama PGM trasą įeina 2 vietose pačiame V kaimo laukų pakraščiu ir yra perskirtos Vaišvilčių I ir Paviešečių kaimų žemių. P dalis yra apie 320 m ilgio jauno (Užaugusio XX a. pabaigoje) drėgno lapuočių miško, esančio į P nuo J. Tilvyčio gatvės, V kraštas. Anksčiau čia būta dirbamų laukų ir pievų. Dabar žemės paviršius miške lygus (nuotrauka 5). Apžiūrėta miško V krašte supilta iš laukų surinktų akmenų krūva, kurioje jokių archeologinių radinių neaptikta.

Š dalis yra tarp Molainos upelio santakos su bevardžiu kanalu P ir K. Naruševičiaus gatvės Š, apie 750 m ilgio. Ji susideda iš 2 aukštumų, skiriamų daubos. P aukštuma masyvi, molinga, dirbama (žvalgymo metu buvo užsėta retais žieminiais rapsais) (nuotrauka 12). Joje jokių archeologinių radinių neaptikta. Aukštumos Š šlaite kuriasi naujakurys, kuris čia matyt ketina statyti sodybą. Š aukštuma apaugusi aukšta tankia nešienaujama žole ir paskirais krūmais, vietomis užversta statybinėmis šiukšlėmis. Čia esantis sklypas pardavinėjamas (nuotrauka 13). Vizualinis paviršiaus žvalgymas čia neįmanomas.

Paviešečiai (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi kaimo laukų R pakraščiu apie 3 km ir yra labiau Š dalyje perkirsta įsiterpiančių Molainių kaimo žemių (aukščiau aprašyta jų Š dalis), natūrali suskaidančių žvalgytą teritoriją į dvi dalis: P ir Š.

P dalyje daugumoje yra dirbami laukai, esantys lygioje aukštumoje rininės ežervietės, kuria dabar teka kanalizutas Molainios upelis, V krante (planas 4). Čia yra tankiais žiemkenčiais užsėti laukai, netinkami paviršiniam žvalgymui (nuotrauka 7). Šios dalies Š pusėje PGM trasa įstrižai kerta buvusios didžiosios rininės ežervietės dugną iki jos vidurio (nuotraukos 8–10), kur siauriausioje vietoje prakastas Molainios kanalas (nuotrauka 11). Dabar čia yra durpinga melioruota pieva, Molainios krantai apaugę aukšta tankia žole. Pievoje buvusiuose kurmiarausiuose jokių žmonių veiklos pėdsakų nepastebėta.

Š dalis yra tarp K. Naruševičiaus gatvės P ir dabartinės Panevėžio miesto ribos Š dalyje, lygiuose dirbamuose laukuose. Tai apie 950 m ilgio atkarpa, kurios teritorijos P užstatyta sodybomis – yra 6 gyvenamos sodybos (nuotrauka 14). Pagal senus žemėlapius čia XIX a. buvęs Gojaus palivarkas (vėliau – kaimas) (planas 5; 6: 11; 7: 11). Apytiksliai palivarką galima lokalizuoti dabartinės gyvenvietės Š dalyje, dabartinio sodo P dalyje (6176418, 517809) (planas 8: 11) (nuotrauka 15). Kitos kaimo sodybos yra XX a. (planas 8: 27–29). Gojaus vienkiemis panaikintas 1972 m.²¹ Visur šioje teritorijoje šienaujama žolinė danga ar net keliai, paviršinis žvalgymas neįmanomas. Į Š nuo sodo esančioje pievoje aptiktas neseniai suartas nedidelis sklypelis (nuotrauka 16). Kiek molingame dirvožemyje jokių žmogaus veiklos pėdsakų neaptikta.

ŠR kampe teritorija patenka į čia esančio jauno lapuočių miško Š kampą. Žemės paviršius miške lygus, V krašte esanti kalvelė sustumta ankstesnės melioracijos metu (nuotrauka 17). Apžiūrėta miško Š krašte supilta iš laukų surinktų akmenų krūva, kurioje jokių archeologinių radinių neaptikta.

Pačiame Š teritorijos pakraštyje XIX a. pabaigoje žymima Bokoilių sodyba (planas 6: 10). Dabar jos paviršiuje nėra jokio ženklo, vieta lygi, dirbama, žvalgymų metu užsėta kažkokia žiemine kultūra, sudygusia vagelėmis, dėl ko buvo įmanomas paviršinis žvalgymas (nuotrauka 18). Jokių archeologinių vertybių neaptikta.

²¹ *Žemė prašo nepamiršti vardų. Mūsų mirusių kaimų knyga.* V., 2019, p. 376.

Nausodė (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi kaimo laukų R pakraščiu apie 1,15 km, stambaus rininio klonio, kurio dugninėje dalyje telkšota smulkių ežeriukų, V bei R pakrantėmis (tarp 6174443, 517814 ir 6176867, 517755) ir toliau į Š iki pat Nevėžio kairiojo kranto, esančio iškart į Š už plento Panevėžys – Šiauliai (A9, Klaipėdos gatvė) (planas 9). Rininio klonio kranto linija stipriai raižyta su įvairaus dydžio pusiasaliais ir salomis. Iki XX a. antros pusės čia buvo durpinga pelkė. Matyt iš jos iškasus durpes P dalyje buvo užtvėntas vandens nubėgimas iš jos į Molainios upelį ir prieš 1985 m. suformuotas dabar esantis Paviešečių tvenkinys. Jo ŠR krante žemės paviršius padengtas smėlingomis nuogulomis (apie 200 m ilgio atkarpa tarp 6176673, 517748 ir 6176867, 517755), o į P buvusio Gojaus vardu pavadintos vietovės paprastai siejamos su buvusiomis laidojimo vietomis – pilkapynu ar plokštiniu kapinynu. Jiems įrengti čia buvo tinkamas gruntas. Žvalgant suartą priemolingą – smėlingą žemės paviršių pastebėta, kad čia randama daug daugiau apskaldytų smulkių kvarco gabaliukų, dalis kurių gali būti palikta akmens amžiaus žmonių. Kitokių žmogaus veiklos pėdsakų neaptikta. Į ŠR nuo smėlingo dirvožemio ploto tarp dirbamų laukų yra apie 70 m skersmens netaisyklingas jaunų lapuočių medžių guotas, čia nežinia dėl ko paliktas dar XX a. I pusėje. Jo paviršius lygus.

Trasos teritorijos Š dalyje ant nežymios kalvelės yra gyvenama sodyba, pastatyta XX a. (planas 8: 26). Paviršius lygus, dirvožemis molingas, dirbamas, žvalgyimo metu buvo užsėta tankoku žeminiu rapsu, dėl ko paviršinis žvalgymas buvo apsunkintas, tačiau įmanomas. Archeologinių dirbinių nerasta.

Nevėžio kairysis krantas status, apaugęs lapuočiais, nuplautas upės (trasa suprojektuota per jo kilpos vidurį) (nuotrauka 20).

Panevėžys (miestas).

Planuojama PGM trasa driekiasi nelabai seniai čia buvusių kaimų sąskaita išplėsto miesto teritorijos V pakraščiu abipus Nevėžio upės apie 2,2 km ilgio ruožu ir natūraliai Nevėžio skiriama į dvi dalis P ir Š.

P dalyje yra lygūs laukai, anksčiau aiškiai buvę dirbami, dabar čia R pusėje virtę nešienaujamomis pievomis ir paviršiniam žvalgymui netinkami (nuotrauka 19), V – užsėti rapsu (nuotrauka 18). Visą teritoriją dengia priemolio ir molio gruntai. Anksčiau ši teritorija priklausė Pajūrio kaimui.

Š dalis dešiniajame Nevėžio krante anksčiau priklausė Pažalvaičių kaimui (planas 10), iš kurio dabar išliko tik mažas gabalėlis į Š nuo geležinkelio Panevėžys – Radviliškis. Čia planuojama PGM trasa driekiasi miesto laukų V pakraščiu per dirbamas žemes. Trasą kerta J. Janonio ir Pažalvaičių gatvės, o Nevėžio slėnio žemutinėje dalyje – menkai naudojamas dviračių takas. Nevėžio dešinysis krantas dėl upės kilpavimo yra akumuliacinis, t. y. upės salpa suformuota iš smėlingų aliuvinių nuogulų, matyti aiškos senvagių žymės. Salpa apaugusi lapuočiais medžiais ir krūmais. Terasų viršutinės dalys čia yra jau visiškai nuartos iki pamatinės uolienos (priemolio, molio), o jų gruntas perklostytas šlaito žemutinėje dalyje (nuotraukos 21–22). Šiam slėnio žemesnėje dalyje esančiam ruožui (6027189, 447408), kur gruntas mažiau molingas (maždaug 200x50–80 m plote) dirvos paviršius kiek tamsesnis, tačiau jokių galimo kultūrinio sluoksnio pėdsakų nepastebėta, radinių nerasta. Ši vieta gerai matosi ortofotonuotraukoje (*regia.lt.*) (planas 11). Natūroje čia yra vos išsiskirianti apie 50 m pločio terasa, kurioje gruntas labiau drėgnas (nuotrauka 23). Gal tai buvusi labai senos Nevėžio senvagės vieta? Žvalgymų metu buvo užsėti žieminėmis kultūromis, kurios tankiau sužėlusios į Š pusę (nuotrauka 27), o P dalyje tarp jų labiau matėsi žemės paviršius, tad vizualiam paviršiaus žvalgymui sąlygos buvo pusėtinės. Ši vieta puikiai tinka įkurti akmens amžiaus ir vėlesnių laikų gyvenvietes. Tokį įtarimą dar labiau sustiprina greta buvę Pažalvaičių pilkapiai (žr. toliau). Aukštutinėje terasoje buvo XX a. sodyba (planas 13: 23–24), sunaikinta vėlesnės melioracijos metu.

Pažalvaičiai (Panevėžio sen.).

Pažalvaičių kaimo žemėje buvo I tūkstantmečio I pusės pilkapynas, Panevėžio kraštotyros muziejaus tyrinėtas 1959 m. () ir 1961 m. ()²².

Tuomet buvo ištirtos 3 pilkapių liekanos (bendra apie 192 m² plotas), aptiktas apardytas šio laikotarpio kapas su geležiniu įmoviniu kirviu²³, atsitiktinai rasti geležiniai pjautuvas ir peilis, taip pat ištirti 8 kapai su žalvarinėmis drabužio kilpele (kapas 1), smulkia

²² 1961 m. tyrimų ataskaitoje klaidingai nurodyta, kad pilkapynas tyrinėtas 1960 m. (Butėnienė-Gintautaitė E. Pažalvaičių km., „Nemuno“ kolūkio Piniavos apyl., Panevėžio raj. senkapio 1961 m. tyrinėjimo dienoraštis, *LIIR*, f. 1, nr. 158, p. 1). 1959 m. kaip tyrimų pradžią patvirtina to meto spauda (Įdomūs archeologiniai radiniai, *Tiesa*, 1959 09 04 nr. 207(5034), p. 4; tas pats – Įdomūs archeologiniai radiniai, *Po Spalio vėliava* (Rokiškis), 1959 09 05 nr. 71(1812), p. 4). 1959 m. tyrimų vadove nurodyta E. Butėnienė (Таутавичюс А. Археологические исследования института истории АН Литовской ССР в 1948–1967 гг., 20 лет. Археологические и этнографические экспедиции института истории АН Литовской ССР (1948–1967). Вильнюс, 1968. Приложение. Список археологических памятников исследованных институтом истории АН Литовской ССР в 1948–1967 гг. IV. Погребальные памятники. Б. Курганы III–XII вв. с. 13 nr. 19, tačiau čia neminimi 1961 m. tyrimai, matyt kaip vykdyti ne instituto, o Panevėžio kraštotyros muziejaus).

²³ Lietuvos TSR archeologijos atlasas, t. 3. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, p. 87 nurodyta, kad radiniai saugomi Panevėžio kraštotyros muziejuje. Šis kirvis turi būti tarp kitų 37 muziejuje saugomų šio kirvių, neturinčių metrikų (Malonaitis A. Geležiniai siaurašmeniai kirviai Lietuvoje. V., 2008, p. 27).

apvalia sege (kapas 2) arba be įkapių (kapai 3–8). Atsitiktinai dar rasta smulki geležinė diržo sagtelė ir 1824 m. varinė moneta, buvusi po kaukole. Vienas mirusysis (kapas 5) buvo palaidotas karste. Tyrinėtoja šių kapų nedatavo, tačiau pagal radinius atrodo, kad čia buvo tirti XVIII–XIX a. kapai²⁴.

Pilkapyno vieta po tyrimų žvalgyta nebuvo. Išliko tik 1961 m. tyrimų ataskaita be iliustracijų ir detalesnio radinių aprašymo²⁵. Joje pilkapyno vieta nurodyta labai apytiksliai. „Senkapis yra pora kilometrų nuo Panevėžio linų fabriko, Pažalvaičių km. laukuose, apie 150–200 m nuo Nevėžio, jo dešiniajame krante. Pats kapinynas yra nežymioje apie 0,5 ha kalvelėje. Dalis kalvelės šiuo metu yra apsėta rugiais, tik dalis apaugusi pieva, bet anksčiau, vietinių žmonių pasakojimu, buvo visa kalvelė dirbama, tik dėl akmenų gausumo apleista. Atrodo, čia yra keli didžiuliai pilkapiai, buvę apdėti didelių akmenų vainikais. Pilkapių sampilo paviršiuje visai nematyti. Vietiniai žmonės šią kalvą vadina „karališkom kapinēm“. Sako, kad čia seniau atveždavę turtingesnius laidoti iš Panevėžio. Dar prieš 50–60 metų čia žmonės statydavę ant šios kalvos kryžius, nors paskutiniu metu kai kryžių nebebuvo, buvusi visa kalva ariama“²⁶. Aptariant Panevėžio kraštotyros muziejaus atliktus archeologinius tyrimus populiariame straipsnelyje dar nurodyta, kad senkapis buvo „beveik Panevėžio miesto ribose“²⁷. Pagal tokią situaciją lokalizuoti vietą gana smarkiai pasikeitusioje aplinkoje neįmanoma. Kituose šaltiniuose ar literatūroje nei prieš tai, nei po to Pažalvaičių pilkapiai neminimi. Panevėžio praeičiai skirtuose darbuose pakartojo tik aukščiau cituotoje ataskaitoje pateiktą informaciją²⁸. Panevėžio kraštotyros muziejuje jokios išlikusios Pažalvaičių tyrimų medžiagos nėra²⁹.

Bandant nustatyti buvusio pilkapyno vietą kreiptasi į dar galėjusius ją žinoti asmenis. 1982 m. gegužės 17–31 d. Panevėžio rajone vyko MMT žvalgomoji ekspedicija, kuriai vadovavo)³⁰. Jos ataskaita liko neparašyta, tačiau Kultūros

²⁴ Butėnienė–Gintautaitė E. Pažalvaičių km., „Nemuno“ kolūkio Piniavos apyl., Panevėžio raj. senkapio 1961 m. tyrinėjimo dienoraštis, *LIIR*, f. 1, nr. 158; Butėnienė E. Archeologiniai kasinėjimai Panevėžio apylinkėse, *Panevėžio tiesa*, 1961 12 03 nr. 241(2860), p. 3; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, t. 3. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, p. 87 nr. 524.

²⁵ Butėnienė–Gintautaitė E. Pažalvaičių km., „Nemuno“ kolūkio Piniavos apyl., Panevėžio raj. senkapio 1961 m. tyrinėjimo dienoraštis, *LIIR*, f. 1, nr. 158.

²⁶ Butėnienė–Gintautaitė E. Pažalvaičių km., „Nemuno“ kolūkio Piniavos apyl., Panevėžio raj. senkapio 1961 m. tyrinėjimo dienoraštis, *LIIR*, f. 1, nr. 158, p. 1.

²⁷ Butėnienė E. Archeologiniai kasinėjimai Panevėžio apylinkėse, *Panevėžio tiesa*, 1961 12 03 nr. 241(2860), p. 3.

²⁸ Juknevičius P. Panevėžys priešistoriniais laikais, *Panevėžio istorijos fragmentai*. Panevėžys, 1993, p. 14; Juknevičius P. Pirmųjų gyventojų pėdsakai Panevėžyje, *Kultūros paminklai*. V., 2001, t. 8, p. 124.

²⁹ Dėkoju šio muziejaus archeologui Dovilui Petruliui už suteiktą informaciją.

³⁰ Dakanis B. Archeologinių vietų kartografavimas, *Lietuvos kultūros paveldo kartografiniai tyrimai: raida, būklė, perspektyva*. Vilnius, 2001, p. 75.

paveldo centre išliko šios ekspedicijos metu naudoti šviesoraščiai ir archeologijos paminklų kartografavimo ir žvalgymo darbų aktas, surašytas iškart po ekspedicijos, birželio 18 d.³¹. Šviesoraštyje ranka pieštuku užrašyta „Archl. Sunaikinti pilk. – Pažalvaičių k. Dalis tirta“ ir netaisyklingu ovalu apibraukta ir kryžiumi užbraukta jų vieta (planas 12). Ji yra planuojamos geležinkelio trasos centrinėje dalyje (truputį į V nuo jos), apie 100 m į ŠR nuo Nevėžio dešiniojo kranto, jo kilpos ribojamos teritorijos V dalyje, čia einančios aukštos įtampos elektros linijų R linijos stulpo PN–VL2 21 vietoje (6177972, 517721) ir aplinkoje. Čia tarp Nevėžio pakrante einančio mažai naudojamo dviračių tako, apsodinto tankiais erškėtrožių krūmais, į Š pusę ir dirbamų laukų yra apie 15 m pločio vešlia žole apaugusi juosta, kurios R dalyje yra lapuočių krūmų guotas, V – stovi minėtas stulpas (nuotrauka 24). 13 m į Š nuo šio stulpo dirbamo lauko P pakraštyje yra 5 m skersmens iki 0,5 m aukščio krūmais apaugusi akmenų krūva, sudaryta iš iki 70 cm skersmens akmenų (ties ja lauko riba kiek lenkta) (6177975, 517721) (nuotrauka 25). Jokių pilkapių ar kapų žymių šioje teritorijoje nėra. Dirbamas laukas ties šia vieta žvalgymų metu buvo užsėtas eilėmis sudyguisiais žiemkenčiais, menkai trukdžiusiais paviršiniam žvalgymui. Paviršius lygus, be jokių radinių (yra tik paskirų XX a. šiukšlių). Įsižiūrėjus čia išsiskiria apie 50 m skersmens nežymi aukštumėlė, kurioje žemė labiau smėlėta (nuotrauka 26). Čia ir bus buvę pilkapiai, iš kurių akmenys sustumti į aukščiau minėtą krūvą, ir jų vietoje vėliau įrengtos kaimo kapinės.

Kad tai tikrai ši vieta, paliudijo ir buvusiam Pažalvaičių kaime (dabar jau Panevėžio miesto teritorijoje) 250 m į ŠR nuo šios vietos gyvenanti 77 m. Čižiūnienė Vida. Ji iš čia anksčiau gyvenusios Rimkienės (vardo nebepamena) yra girdėjusi, jog čia buvo kaimo kapai, akmenis iš kurių suskaldė tarybiniais laikais. Ši vieta įrašyta minėtame akte kaip sunaikintų arba ištirtų archeologijos paminklų vieta (Nr. 25), pažymėta 1985 m. atnaujintuose šviesoraščiuose (Nr. 44). Toje ekspedicijoje dalyvavęs tuometinis Panevėžio rajono metodininkas paminklų apsaugai Petras Juknevičius irgi gerai pamena, kad pilkapyno vieta buvo lokalizuota šalia aukštos įtampos elektros linijos, t. y. ten, kur numatoma tiesti geležinkelį. Visi turimi duomenys patvirtina 1982 m. ekspedicijos lokalizuotos pilkapių vietos atitikimą 1959 ir 1961 m. tyrinėjimų vietai. Atstumas nuo šios vietos iki buvusio linų fabriko tiesia linija yra apie 1,5 km, taigi visiškai įmanomas žinant, kad 1961 m. jis buvo nustatytas aiškiai labai apytiksliai, be žemėlapių. Lokalizaciją patvirtina ir XX a. vidurio žemėlapyje šioje vietoje pažymėtas stovintis kryžius (dabar jo nėra) (planas 10: 35). Sunykus pilkapių sampilams buvo

³¹ Neinventorinti dokumentai, saugomi centro Vietų skyriuje. Už jų nurodymą ir kopijas dėkoju B. Dakaniui ir A. Strazdui.

sunaikinti tik juose buvę palaidojimai, nes I tūkstantmečio I pusėje daugumoje laidota ant sampilo pagrindo ar pačiame sampile³², o vėlyvi kapai turėjo išlikti, nes buvo įkasti giliau, tyrimų metu aptikti 90–100 cm gylyje nuo tuometinio paviršiaus. Esant gana lygiam reljefui per prabėgusį gerą pusšimtį metų jį nuarti daugiau nei per metrą yra mažai tikėtina. Sprendžiant pagal 1961 m. tyrimų ataskaitą jų būta gana tankiai – 8 kapai ištirtame apie 75 m² plote (dėl jų tyrinėtoja atsisakė tirti vieną spėjamo pilkapio sampilo ketvirtį – maždaug 25 m²).

Įvertinus turimus archyvinis ir žvalgymų natūroje duomenis buvusių Pažalvaičių pilkapių ir kaimo kapinių vietoje bei nuo jų į ŠR esančioje spėjamos senovės gyvenvietės teritorijoje būsimo PGM ruože reikalinga atlikti žvalgomuosius archeologinius tyrimus su tikslu išsiaiškinti čia buvusių archeologinių vertybių teritoriją ir išlikimo laipsnį. Kadangi jų pobūdis nėra toks, kad ši vieta būtų saugoma joje nevykdant žemės darbų, tokius tyrimus tikslinga vykdyti jau parengus techninį projektą, tačiau prieš pradedant statybas, kuomet jau bus tiksliai žinomos geležinkelio statybai reikalingos teritorijos dydis ir išspręsti žemės paėmimo valstybės reikmėms reikalai. Dabar jų apytikslės apimtys apskaičiuotos remiantis galiojančiu (nuo 2022 m.) „Paveldo tvarkybos reglamento. Archeologinio paveldo tvarkyba“ normomis žvalgomaisiais tyrimais ištiriant 1% planuojamos teritorijos (punktas 19), kuri čia yra apie 150 m ilgio P–Š kryptimi ir 200 m pločio V–R kryptimi (planas 14). Bendra tyrimų apimtis būti 300 m².

Vynupė (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi kaimo laukų R pakraščiu. Anksčiau jis vadintas Sestruvka pagal tokio pat pavadinimo kanalizuatą upelį, kertantį trasą į Š nuo geležinkelio. Trasą P krašte kerta geležinkelio linija Rokiškis – Radviliškis, centrinėje dalyje – Vynupės gatvė bei apleistas vietinės reikšmės kelias, Š krašte – Panevėžio aplinkkelis (A17). Į P nuo Vynupės gatvės teritorija apaugusi tankia aukšta nešienaujama žole su pavieniais krūmeliais, visiškai netinkama žvalgymams (nuotrauka 28). Čia rastoje nežinia kokiais tiksliais kastoje šviežioje iškasoje po velėna fiksuotas smėlis (nuotrauka 29). Šioje teritorijoje yra stovėjusios 2 XX a. sodybos (planas 13: 20–22). Į Š nuo Vynupės gatvės – dirbamas lygus žemas laukas (žvalgymų metu – ražiena).

Klevečkinė (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi kaimo laukų R dalimi tarp šlapio melioruoto Petroliūno miško P dalyje (nuotrauka 30) ir pačio Klevečkinės kaimo Š dalyje. Maždaug trasos centrinėje

³² Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*. V., 1986. p. 59–59.

dalyje ją kerta kanalizuojamas Siesrauto upelis. Didžiąją trasos dalį užima lygūs molingi dirbami laukai, žvalgymo metu į P nuo kaimo buvę užsėti retoku žieminiu rapsu, todėl tinkami paviršiniam žvalgymui (nuotrauka 31). Archeologinių dirbinių ar struktūrų juose nepatikta. Teritorijos dalis į Š nuo kaimo yra žole apaugusi pieva (kaimo ribose) ir žiemkenčiais užsėta dirva (toliau), žvalgymams netinkama (nuotrauka 35).

Svarbiausias galimai kultūrinę vertę turintis objektas yra pats Klevečkinės kaimas, kurį trasa kerta centrinėje dalyje. Tam turės būti nugriautos 3 sodybos, iš kurių 2 jau nebegyvenamos (vienos pastatas visai griūvantis). Gyvenama sodyba trasos teritorijos V dalyje greičiausiai yra jau 1840 m. žemėlapyje (planas 15) pažymėto palivarko vieta (3–4 statiniai, juosiantys kiemą), iš kurio turi būti išlikę į Š nuo kaimo gatvės (Klevečkinės gatvės) stovintis svirnas ar tvartas. Jis akmenų mūro apatinėje dalyje su aukščiau moliu drėbtomis sienomis, šiuo metu renovuojamas (nuotrauka 32). Jo statybos laikotarpis neaiškus, tačiau gali būti ir XIX a. Yra tikimybė, kad kaimo teritorijoje gali būti ir ankstesnių nei XIX a. sluoksnių ar struktūrų (planas 19). XIX a. pabaigoje dvarelyje gyventa 10, o kaime – 25 žmonių³³. Kitos į trasą patenkančios sodybos yra vėlesnių laikų (XIX a. pabaigos ar net XX a.) (planas 16: 6–9; 17: 6–9; 18: 6–9). Pažymėtini ir kaime esantys gausūs betoniniai pavasarininkų XX a. 4 dešimtmetyje statyti paminklai – kryžiai, kurių būta kone kiekvienoje sodyboje ir kurių trasos vietoje yra bent du: vienas gyvenamos sodybos teritorijoje restauruotas, su 1940 m. sausio data (nuotrauka 33), kitas negyvenamos sodybos teritorijoje, avarinio stovio (nuotrauka 34).

Bernatoniai (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi vidurine kaimo laukų dalimi, į V nuo pačio kaimo, į R nuo karjero vietoje įrengto tvenkinio, Š dalyje kiek sukasi į ŠV prieš įeidama į Linionių mišką. Didžiąją dalį trasos apima ariami laukai su nedideliais pievų ploteliais. Laukai apsėti žieminėmis kultūromis, kurios gana vešlios (nuotraukos 36–37, 40), tad paviršiniam žvalgymams ši trasos atkarpa buvo mažai tinkama. Į teritoriją įeina gyvenama sodyba, čia įkurta XX a. (planas 18: 17) bei 2,48 ha ploto kolektyvinių sodų masyvas (net 29 sklypai), čia suformuotas XX a. 9 dešimtmetyje. Vietovės reljefas beveik visiškai lygus, su keliais smulkiais pakilimais Sanžilės senslėnio pakraštyje. Paviršius padengtas priemoliu, o Sanžilės senslėnyje – smėlio – žvyro nuogulomis.

³³ *Алфавитный список населенных мест Ковенской губернии*. Ковна, Типография Губернскаго Правления, 1903, с. 308.

Minėta į trasą patenkanti gyvenama sodyba įkurta buvusio Sanžilės senslėnio pakraštyje esančios ištęsto ovalo formos su aukštesniais galais maždaug 375x100–130 m dydžio kalvelės, virš aplinkinių laukų iškilusios apie 2 m, Š dalyje. Ji padengta smėlinėmis nuogulomis. Žvalgymų metu visa kalvelės teritorija buvo apaugusi pieva ir nedideliu pušynėliu (nuotrauka 32). Ši vieta tinkama įrengti akmens amžiaus ir vėlesnių laikų gyvenvietai (planas 21).

XX a. sodyba yra stovėjusi trasos Š dalyje, buvusi priskirta Trako II vienkiemui, o ši kaimo dalis matyt klaidingai įvardyta Bernotais (planas 20: 12–16). Dabar ten dirbamas vešliais žiemkenčiais užsėtas laukas (planas 18: 12–16).

Kaimo ribose PGM trasa kerta 1930–1931 m. iškastą Sanžilės kanalą. Ties šia vieta apie 1,23 km ilgio atkarpoje trasa iš dalies (R kraštu) patenka į saugomo kultūros paveldo objekto – Aukštaitijos siaurojo geležinkelio linijos Panevėžys – Joniškėlis atkarpą (21899), abipus Bernatonių tilto per Sanžilės kanalą (21948), kuris nutiestas 1937–1938 m. ir funkcionavo iki 2001 m. (planas 20–21). Tiltas neprižiūrimas, po truputį nyksta (nuotrauka 38). Geležinkelio sampilas užaugęs žole ir krūmais, kuriuose pasislėpę bėgiai (nuotrauka 39).

Kiūčiai (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa užkabina tik patį PV kaimo laukų pakraštį ties mišku. Čia lygus dirbamas laukas, užsėtas žieminėmis kultūromis.

Linoniai (Pajstrio sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi kaimo žemių Š dalimi, įstrižai (PR–ŠV kryptimi) Linionių miško. Dabartinis miškas (mišrus eglynas) pasodintas 7–8 dešimtmečiuose žemose šlapiose, nors ir melioruotose teritorijose senesnio iškirsto miško vietoje (nuotrauka 41). Trasa kerta keletą žemų gūbrių, kurių paviršius padengtas smėlingesnėmis nuogulomis. Likusi teritorijos dalis padengta priemoliu ar moliu.

Žaliapurviai (Pajstrio sen.).

Planuojama PGM trasa iš dalies driekiasi kaimo laukų PV pakraščiu, kurį sudaro šienaujamos pievos, netinkamos paviršiniam žvalgymui ir mišraus miško kraštu (nuotrauka 42). Vietovė išsiskiria PV kryptimi žemėjančiu reljefu, kuris aukštesnėje šlaito dalyje padengtas priesmėliu, o žemesnėje – priemoliu, paviršiuje V krašte durpingu.

Stačiūnai (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa įstrižai (PR–ŠV kryptimi) P dalyje kerta drėgną Stačiūnų mišką, likusioje dalyje – dirbamus laukus ir pievas. Miško teritorijoje yra keletas stambių žemų gūbrių,

padengtų smėlio – žvyro nuogulomis, ir priskiriamų ozo tipo dariniams. Miško R pakraštyje trasa kerta ištęsto ovalo formos ir iki 2 m aukščio kalvelės, sudarytos iš žvyro su rieduliais, centrinę ir P dalis (nuotrauka 43) (planas 25). XX a. miško masyvo centrinėje dalyje būta dirbamų laukų ir pievų, kurios sudarė Š–P kryptimi ištęsta ruožą. Kalvelės Š ir P dalyse stovėjo po sodybą, kurių P patenka į planuojamos trasos teritoriją, visiškai sunykusi ir užaugant mišku (planas 23: 36; 24: 36). Čia išlikę dviejų pastatų betoninių pamatų liekanos (nuotrauka 44), dalis sodo bei praeiviui pavojinga dalinai užvirtusio šulinio skylė.

Dirbamų laukų dalyje vietovės paviršius nežymiai banguotas: centrinė dalis iškilusi į žemą gūbrį, o V ir R pusės žemėja link seklių ir plačių klonių. V kloniu teka Ažagėlė, o R – į skirtingas puses Pasamanys ir Paltis. Abu kloniai stipriai uždurpėję. Į trasos teritoriją patenka dvi XX a. buvusios sodybos (planas 23: 1–3, 12), iš kurių P nelikę jokių žymių, o Š yra apleista sodybvietė su pastatų likučiais bei sodu (planas 24: 1–3, 12). Laukai čia daugumoje buvo ražiena su žolėmis, likusi nupjovus javus (nuotrauka 45). Paviršiniam žvalgymui sąlygos pusėtinės, nieko archeologinio nerasta. Topografiniuose žemėlapiuose į V nuo Š sodybos pažymėtas į trasos vietą patenkantis trianguliacijos ženklas (H_{abs} 51,4 m, 6187045,17, 513036,49), kurio natūroje nebėra.

Dragonys (Panevėžio sen.).

Planuojama PGM trasa driekiasi kaimo laukų R pakraščiu, išilgai uždurpėjusio klonio (Azagėlės slėnio), jo V pakraščiu, kur dviejose vietose kerta buvusių plačius krantinius kyšulius (planas 26). Abiejų kyšulių paviršiai žemutinėje dalyje stipriai apdurpėję. P (6188767, 512581) yra siauresnis ir žemesnis, maždaug 200 m ilgio ir 45 m pločio bei iki 1 m aukščio. Š (6189284, 512634) daug ryškesnis, maždaug 200 m ilgio, 40–55 m pločio ir iki 1,5 m aukščio. Žvalgymų metu laukai teritorijos P dalyje buvo labiau apleisti ir apaugę žolėmis, Š – suarti (nuotrauka 46). Žvalgymams tinkamose vietose paviršius vietomis durpingas, be archeologinių radinių ar struktūrų.

IŠVADOS

2022 m. atlikti archeologiniai žvalgymai planuojamo Rail Baltica geležinkelio Panevėžio geležinkelio mazge nuo Ragaudžių iki Dragonių kaimų (Panevėžio rajonas ir miestas) bendroje 20,75 km ilgio vidutiniškai apie 200 m pločio trasoje, kurios bendras plotas sudaro 449,7176 ha. Trasa eina per XX a. melioruotus dirbamus laukus ir žemus drėgnus miškus. Į ją patenka 11 gyvenamų sodybų (įskaitant besikuriančią) ir 29 kolektyvinių sodų sklypai Bernatonių kaime. Dar 5 sodybos yra apleistos, 8, gyvavusios XX a. – sunaikintos, be paviršiuje matomų pėdsakų.

Buvusioje Pažalvaičių kaimo teritorijoje (dabar Panevėžio miesto V dalis Nevėžio dešiniajame krante) projektuojama PGM trasa kerta buvusių Pažalvaičių pilkapių ir kaimo kapinių vietą bei nuo jų į ŠR esančią spėjamą senovės gyvenvietę. Jų išlikimo laipsniui ir užimamai teritorijai įvertinti reikalingi žvalgomieji archeologiniai tyrimai 300 m² bendro ploto apimtyje.

Likusioje projektuojamoje PGM trasoje vertingų archeologinių ir objektų ir radinių nerasta.

Projektuojama trasa dalinai sutampa (pagal turimą medžiagą jų santykis neaiškus – gal naujas geležinkelis bus pratiestas į V nuo esančios) su saugoma kultūros paveldo vertybe – Aukštaitijos siaurojo geležinkelio linijos Panevėžys – Joniškėlis atkarpa (21899) Bernatonių tilto per Sanžilės kanalą (21948) aplinkoje (planas 1). Galimų kultūros vertybių požymių turi Klevečkinės kaimo mūrinis tvartas bei 2 pavasarininkų statyti paminklai. Projektuojant šiais atvejais reikia remtis Kultūros paveldo departamento išduotomis sąlygomis.

Įvertinus surinktą informaciją, palyginus ją su dabartine padėtimi ir atsižvelgus į kituose panašaus pobūdžio infrastruktūriniuose objektuose atliktų archeologinių tyrimų rezultatus (pvz. Lenkijos – Lietuvos dujotiekio jungties vietoje) visoje PGM trasoje jos statybos darbų metu mechanizuotai nukasant paviršinį dirvožemio sluoksnį reikia atlikti archeologinius žvalgymus.

Archeolog

PLANŲ SĄRAŠAS

1. Žvalgytos PGM trasos tarp Ragaudžių ir Dragonių kaimų (violetinė linija) bendras situacijos planas su pažymėtomis atskirų LiDAR planų vietomis (melsva linija, 1–7) ir saugomais objektais (raudonai). *brėž.*
2. Vaišvilčių sodybos 1950 m. plane. *brėž.*
3. Vaišvilčių sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane. *brėž.*
4. Paviešečių – Molainių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) perspektyvesne galima senųjų gyvenviečių vieta. *brėž.*
5. Pagojės palivarko vieta 1840 m. žemėlapyje. *brėž.*
6. Pagojės palivarko vieta 1898 m. žemėlapyje. *brėž.*
7. Gojaus kaimo sodybų vietos 1950 m. žemėlapyje. *brėž.*
8. Gojaus – Nausodės sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane. *brėž.*
9. Gojaus – Nausodės apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) perspektyvesne galima senųjų gyvenviečių vieta. *brėž.*
10. Pažalvaičių kaimo sodybos 1950 m. plane. *brėž.*
11. Tamsesnė dėmė Pažalvaičių kaime šalia buvusio pilkapyno. *regia.lt.*
12. Pažalvaičių pilkapių vieta 1982 m. šviesoraštyje (B. Dakanio užrašas). *Kultūros paveldo centro Vietų skyriaus archyvas.*
13. Nausodės – Pažalvaičių sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane. *brėž.*
14. Pažalvaičių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (tamsiai raudona linija) reikalingų žvalgomųjų archeologinių tyrimų (pilkapių galimos senosios gyvenvietės) vieta. *brėž.*
15. Klevečkinės palivarko vieta 1840 m. žemėlapyje. *brėž.*
16. Klevečkinės ir Bernotonių kaimų sodybų vietos 1898 m. žemėlapyje. *brėž.*
17. Klevečkinės ir Bernotonių kaimų sodybų vietos 1950 m. žemėlapyje. *brėž.*
18. Klevečkinės ir Bernotonių sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane. *brėž.*
19. Klevečkinės apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima senojo palivarko vieta. *brėž.*
20. Bernotonių kaimo sodybos vieta 1950 m. žemėlapyje. *brėž.*
21. Bernotonių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima perspektyvesne senosios gyvenvietės vieta. *brėž.*
22. Stačiūnų kaimų sodybų vietos 1898 m. žemėlapyje. *brėž.*
23. Stačiūnų kaimų sodybų vietos 1950 m. žemėlapyje. *brėž.*

24. Stačiūnų sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane. *brėž.*
25. Stačiūnų apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima perspektyvesne senosios gyvenvietės vieta. *brėž.*
26. Dragonių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima perspektyvesne senosios gyvenvietės vieta. *brėž.*

NUOTRAUKŲ SĄRAŠAS

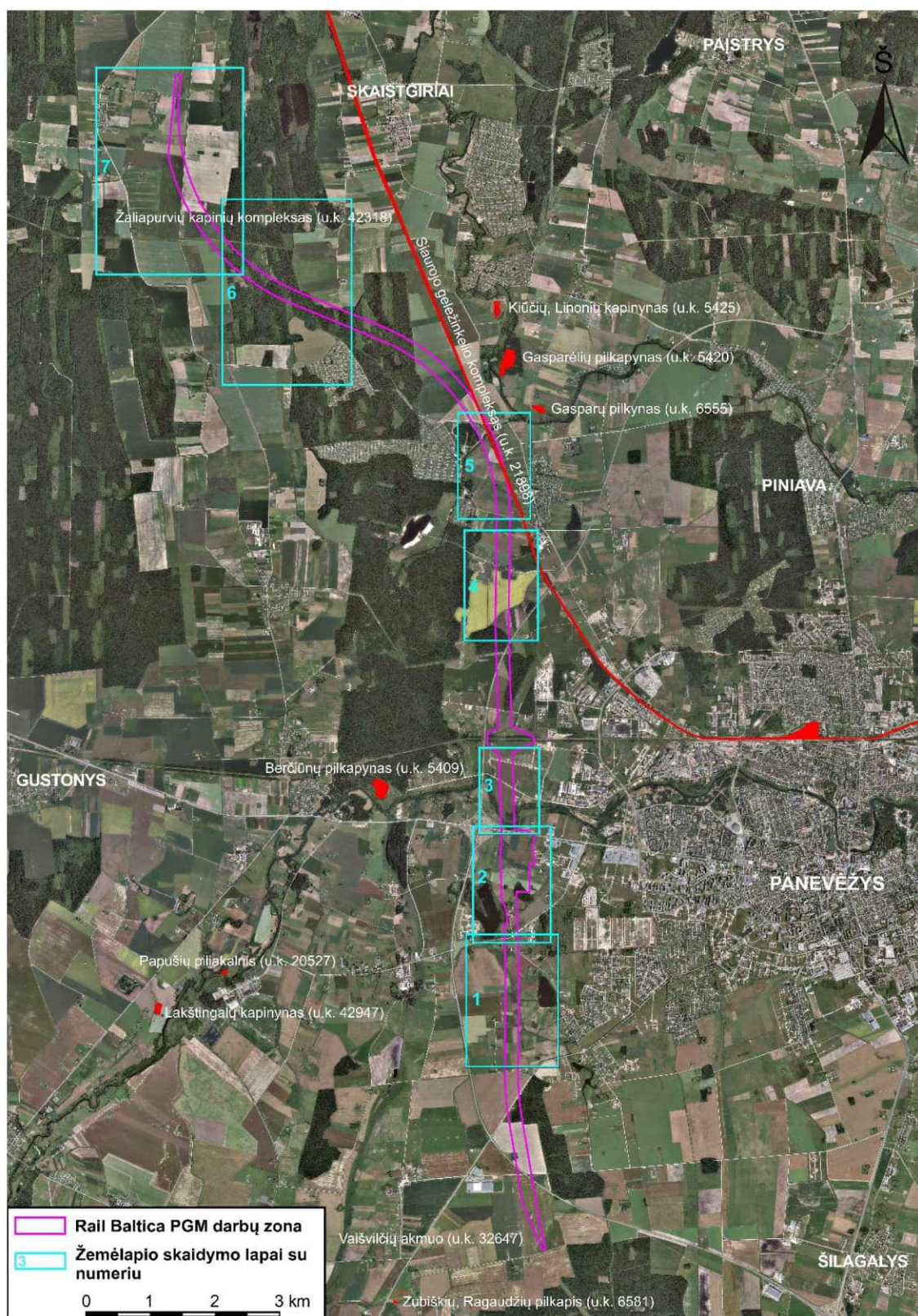
1. Ragaudžių kaimo laukai iš P. *nuotr.*
2. Smėlėtos kalvelės Vaišvilčių I kaimo laukuose viršus iš PV. *nuotr.*
3. Vaišvilčių I kaimo laukų P dalis iš P. *nuotr.*
4. Vaišvilčių I kaimo laukų P dalis iš Š. *nuotr.*
5. Molainių miško P dalies vaizdas iš ŠR. *nuotr.*
6. Vaišvilčių I kaimo laukų Š dalis iš Š. *nuotr.*
7. Paviešečių kaimo laukų P dalis iš P. *nuotr.*
8. Buvusios rininės ežervietės V dalis Paviešečių kaimo laukuose iš P. *nuotr.*
9. Paviešečių kaimo laukų P dalis ežervietės V krante iš P. *nuotr.*
10. Buvusios rininės ežervietės V dalies dugnas Paviešečių kaimo laukuose iš P. *nuotr.*
11. Molainios santaka su kanalu Paviešečių kaimo laukų ežervietėje iš Š. *nuotr.*
12. Molainių kaimo laukų Š dalis iš P. *nuotr.*
13. Molainių kaimo laukų Š dalis iš Š. *nuotr.*
14. Paviešečių kaimo Š dalis iš P. *nuotr.*
15. Galima Gojaus palivarko vieta Paviešečių kaimo Š dalyje iš P. *nuotr.*
16. Suarto sklypelio vaizdas Paviešečių kaimo Š dalyje iš P. *nuotr.*
17. Miško vaizdas Paviešečių kaimo Š dalyje iš Š. *nuotr.*
18. Laukų Panevėžio miesto ribose P dalis iš P. *nuotr.*
19. Laukų Panevėžio miesto ribose P dalis iš Š. *nuotr.*
20. Nevėžio kairysis krantas trasos vietoje Panevėžio miesto ribose iš Š. *nuotr.*
21. Buvę Pažalvaičių kaimo laukai Panevėžio miesto ribose iš P. *nuotr.*
22. Buvusių Pažalvaičių kaimo laukų Panevėžio miesto ribose P dalis iš Š. *nuotr.*
23. Terasa su tamsesne žeme buvusiuose Pažalvaičių kaimo laukuose iš V. *nuotr.*
24. Pažalvaičių pilkapių vieta ties elektros stulpu iš PR. *nuotr.*
25. Akmenų krūsnis Pažalvaičių pilkapių vietoje ties elektros stulpu iš ŠV. *nuotr.*

26. Pažalvaičių pilkapių vieta ties elektros stulpu iš ŠV. *nuotr.*
27. Buvusių Pažalvaičių kaimo laukų Panevėžio miesto ribose iš Š. *nuotr.*
28. Vynupės kaimo laukai iš P. *nuotr.*
29. Iškasos vaizdas Vynupės kaimo laukuose iš V. *nuotr.*
30. Klevečkynės miško P dalies vaizdas iš Š. *nuotr.*
31. Klevečkynės kaimo laukų P dalies vaizdas iš Š. *nuotr.*
32. Buvusio palivarko ūkinis pastatas Klevečkinės kaime iš PV. *nuotr.*
33. Pavasarininkų paminklas I trasos vietoje Klevečkinės kaime iš Š. *nuotr.*
34. Pavasarininkų paminklas II trasos vietoje Klevečkinės kaime iš P. *nuotr.*
35. Klevečkynės kaimo laukų Š dalies vaizdas iš P. *nuotr.*
36. Bernatonių kaimo laukų P dalies vaizdas iš Š. *nuotr.*
37. Bernatonių kaimo laukų centrinės dalies vaizdas iš V. *nuotr.*
38. Bernatonių siaurojo geležinkelio tiltas per Sanžilės kanalą iš PV. *nuotr.*
39. Siaurojo geležinkelio sampilas Bernatonių kaimo ribose iš Š. *nuotr.*
40. Bernatonių kaimo laukų Š dalies vaizdas iš PR. *nuotr.*
41. Linonių miško vaizdas iš ŠV. *nuotr.*
42. Žaliapurvių kaimo laukai iš Š. *nuotr.*
43. Kalvelė Stačiūnų miške iš PR. *nuotr.*
44. Sodybos pamatai Stačiūnų miške iš Š. *nuotr.*
45. Stačiūnų kaimo laukai iš P. *nuotr.*
46. Dragonių kaimo laukai iš Š. *nuotr.*

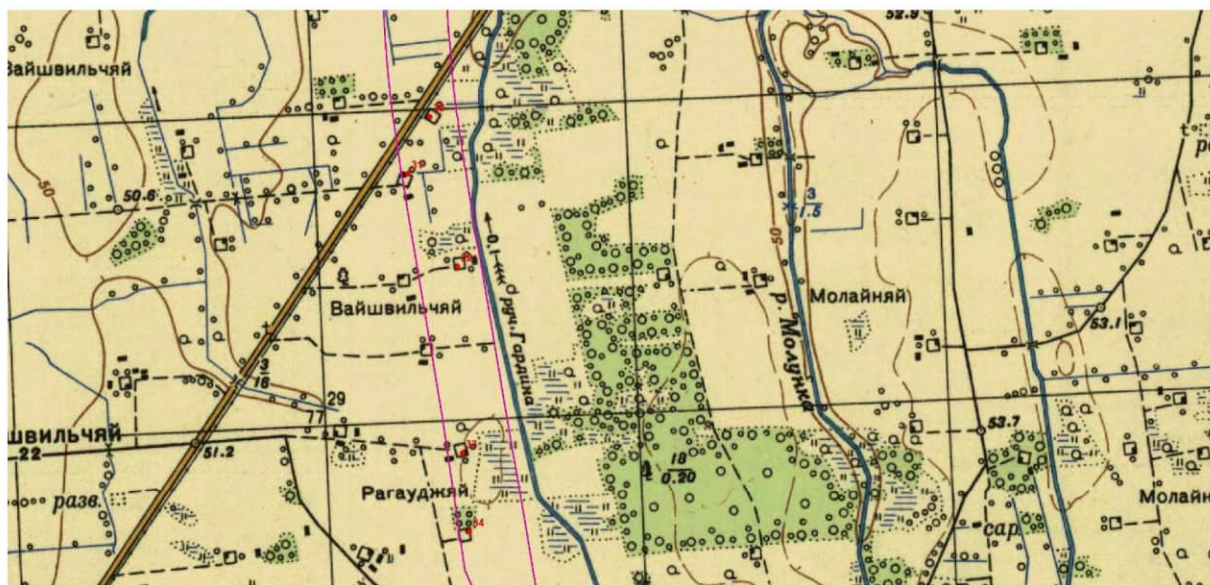
PRIEDŲ SĄRAŠAS

1. Archeologinių žvalgymų leidimas.
2. Archeologinių žvalgymų projektas.

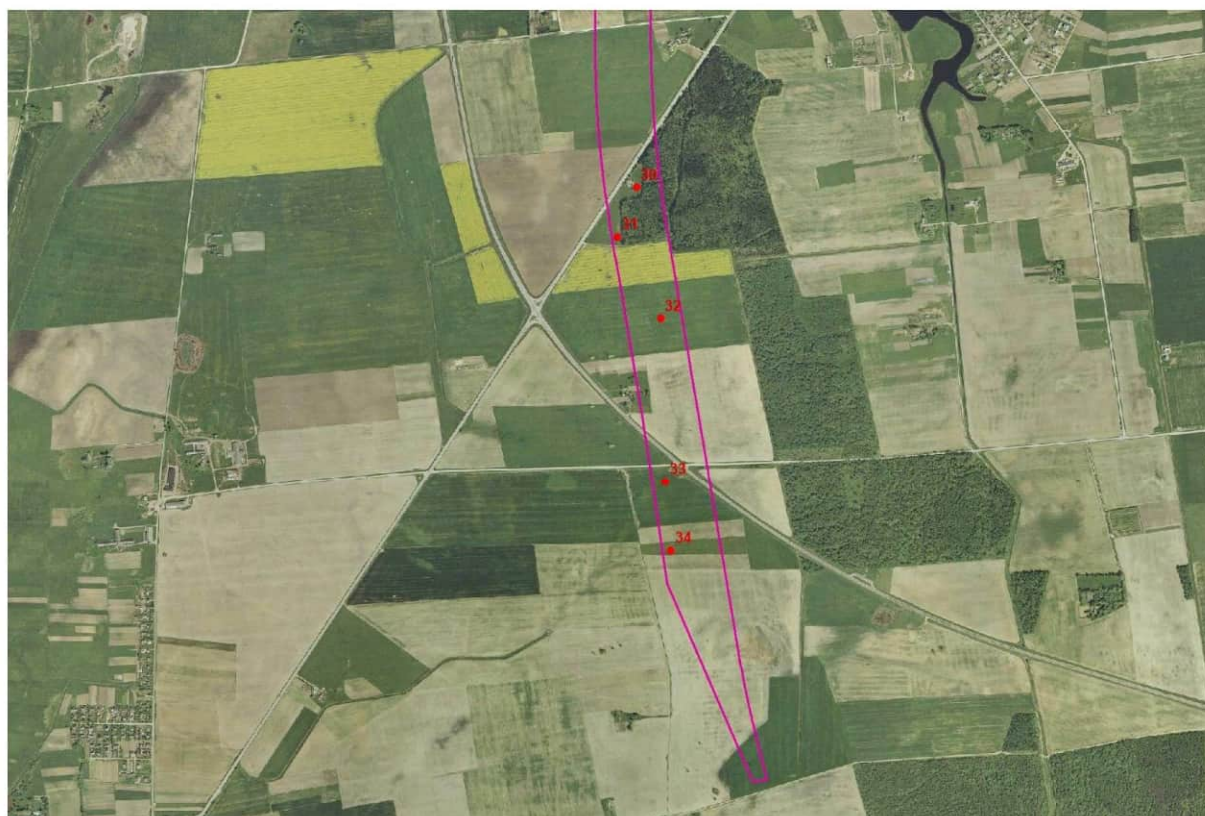
PLANAI

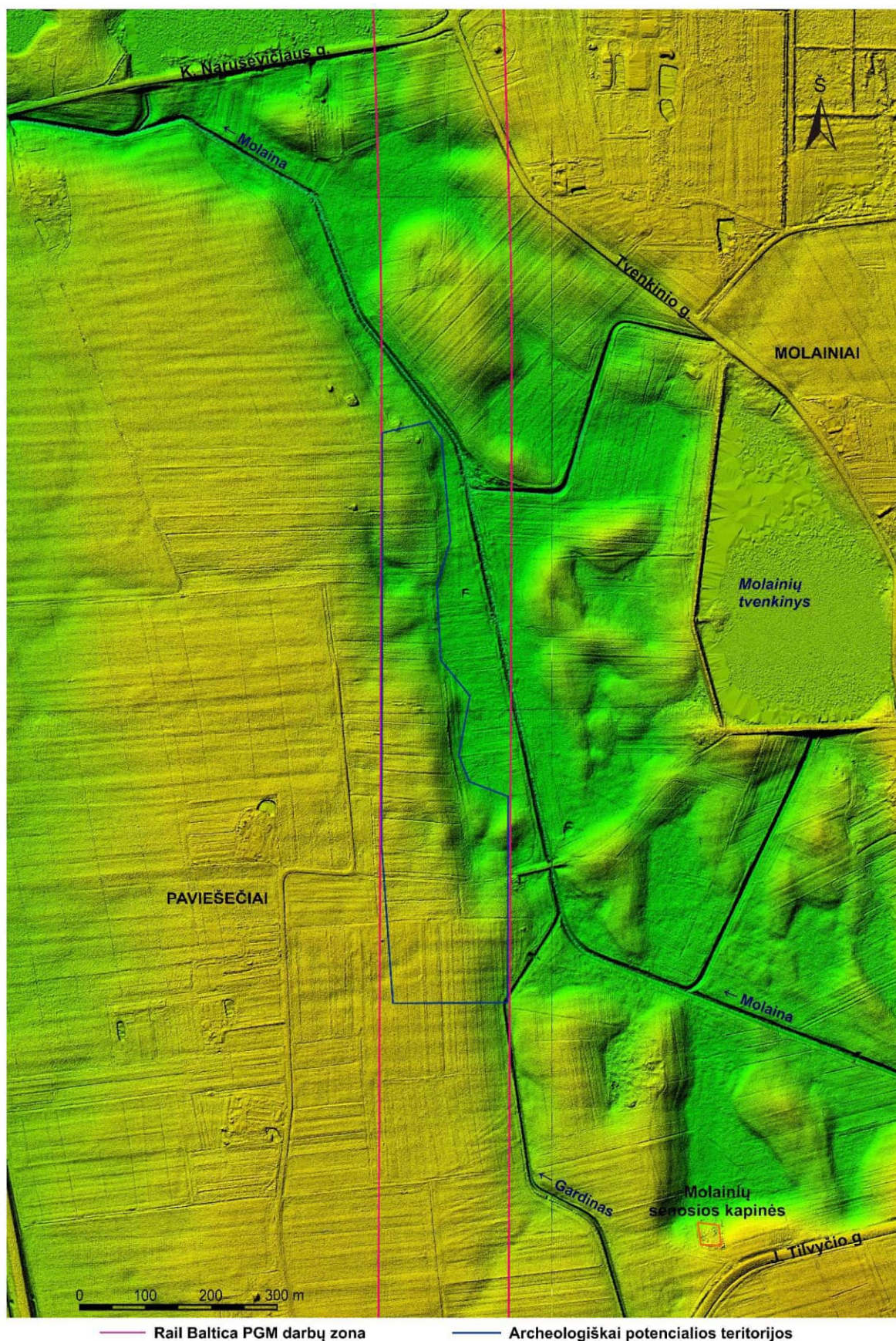
1. Žvalgytos PGM trasos tarp Ragaudžių ir Dragonių kaimų (violetinė linija) bendras situacijos planas su pažymėtomis atskirų LiDAR planų vietomis (melsva linija, 1–7) ir saugomais objektais (raudonai). *brėž.*

2. Vaisvilčių sodybos 1950 m. plane.

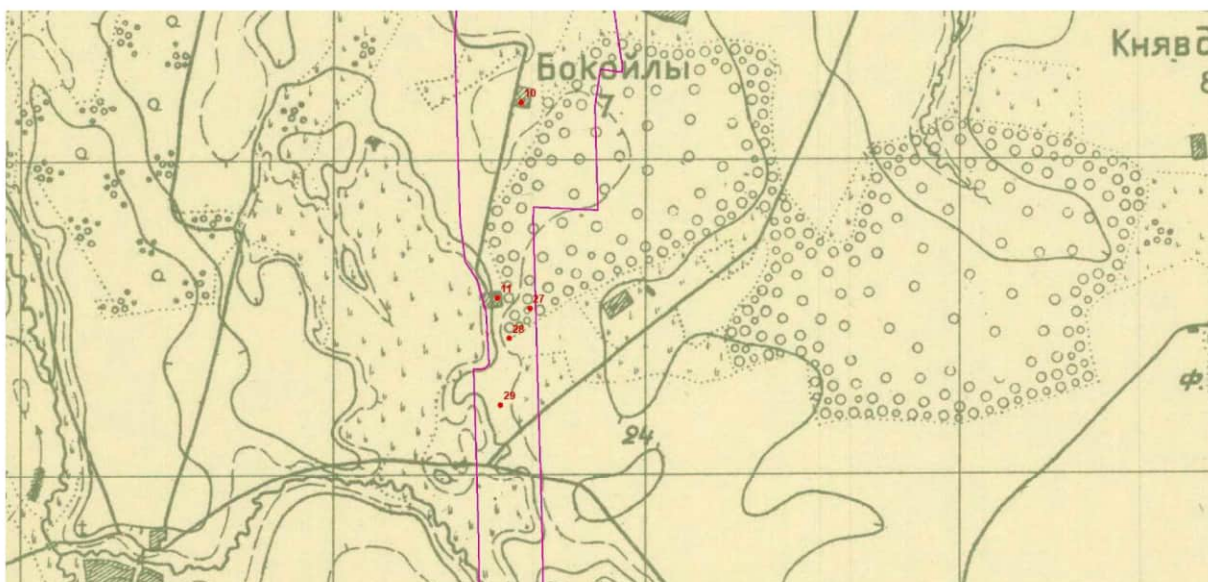
3. Vaisvilčių sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane.

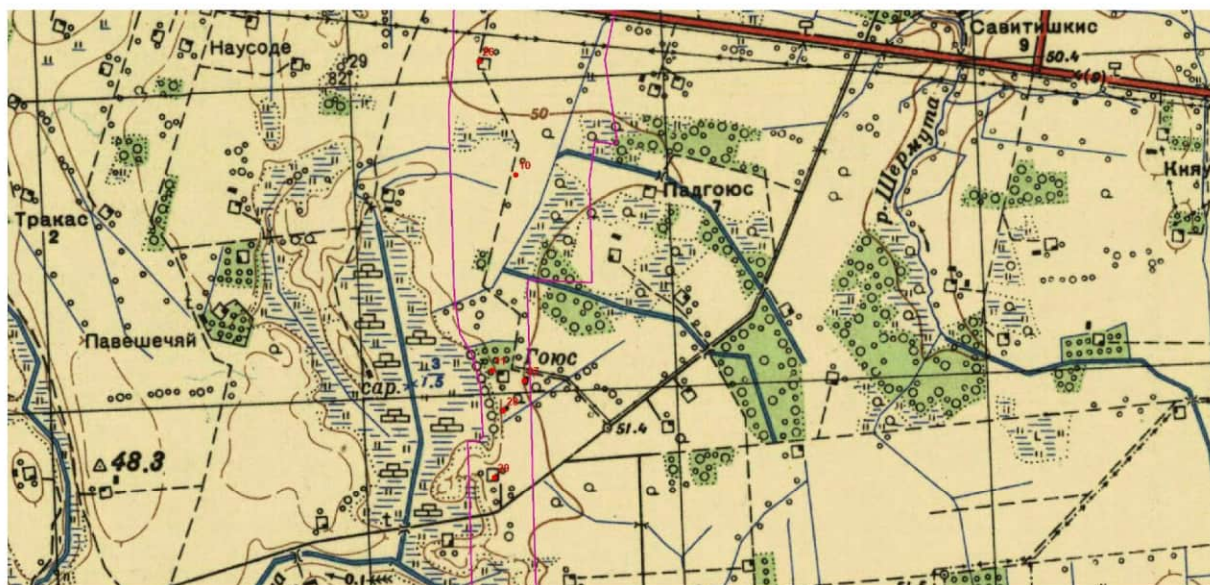
4. Paviešėčių – Molainių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) perspektyvesne galima senųjų gyvenviečių vieta.

5. Pajojės palivarko vieta 1840 m. žemėlapyje.

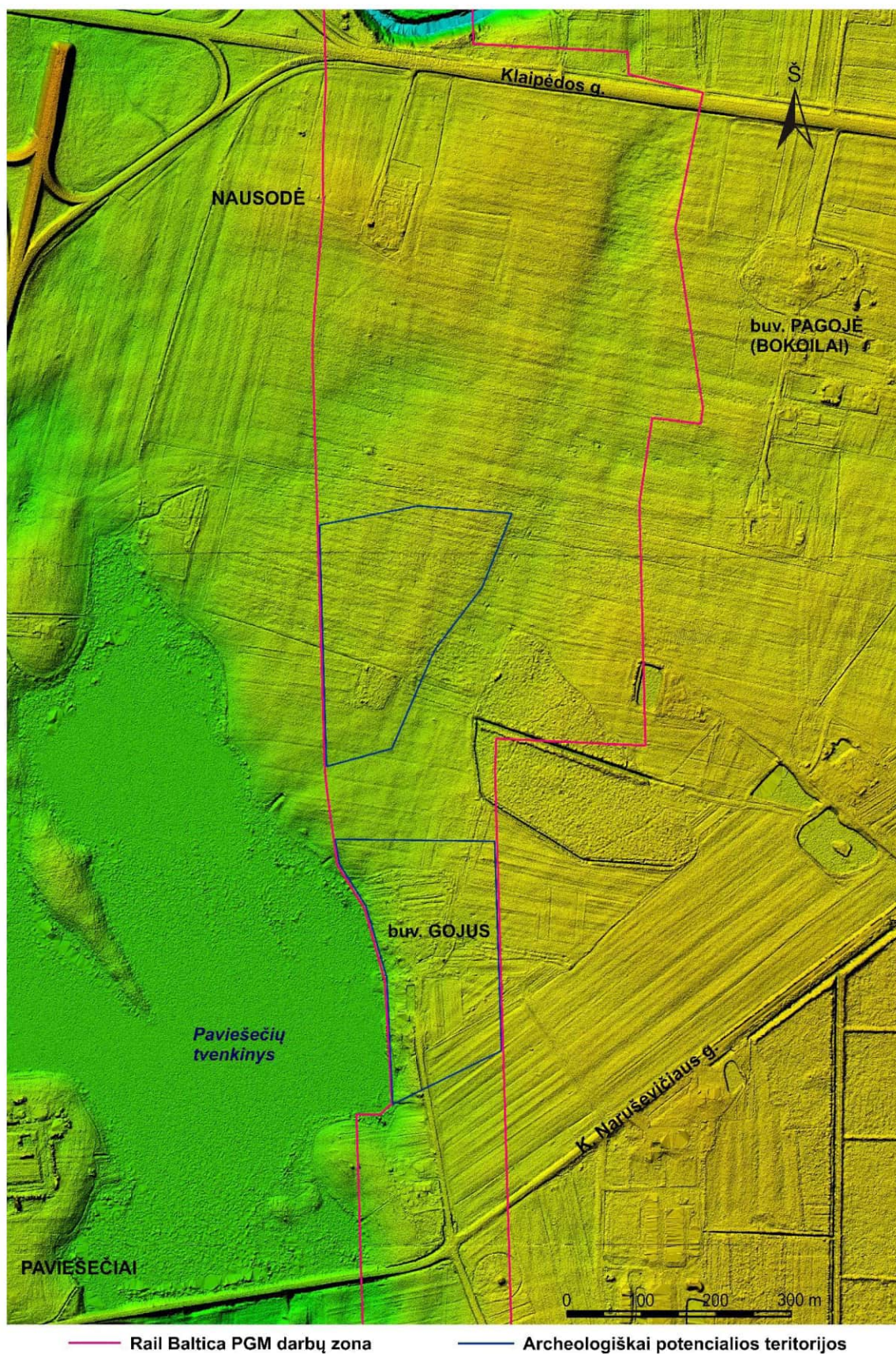
6. Pajojės palivarko vieta 1898 m. žemėlapyje.

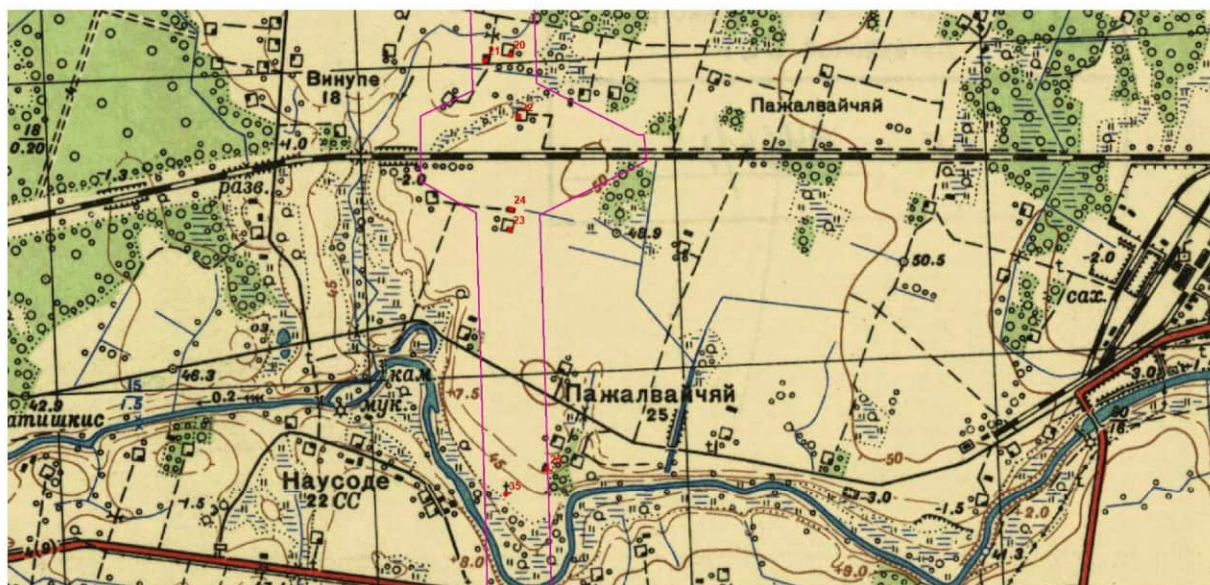
7. Gojaus kaimo sodybų vietos 1950 m. žemėlapyje.

8. Gojaus – Nausodės sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane.

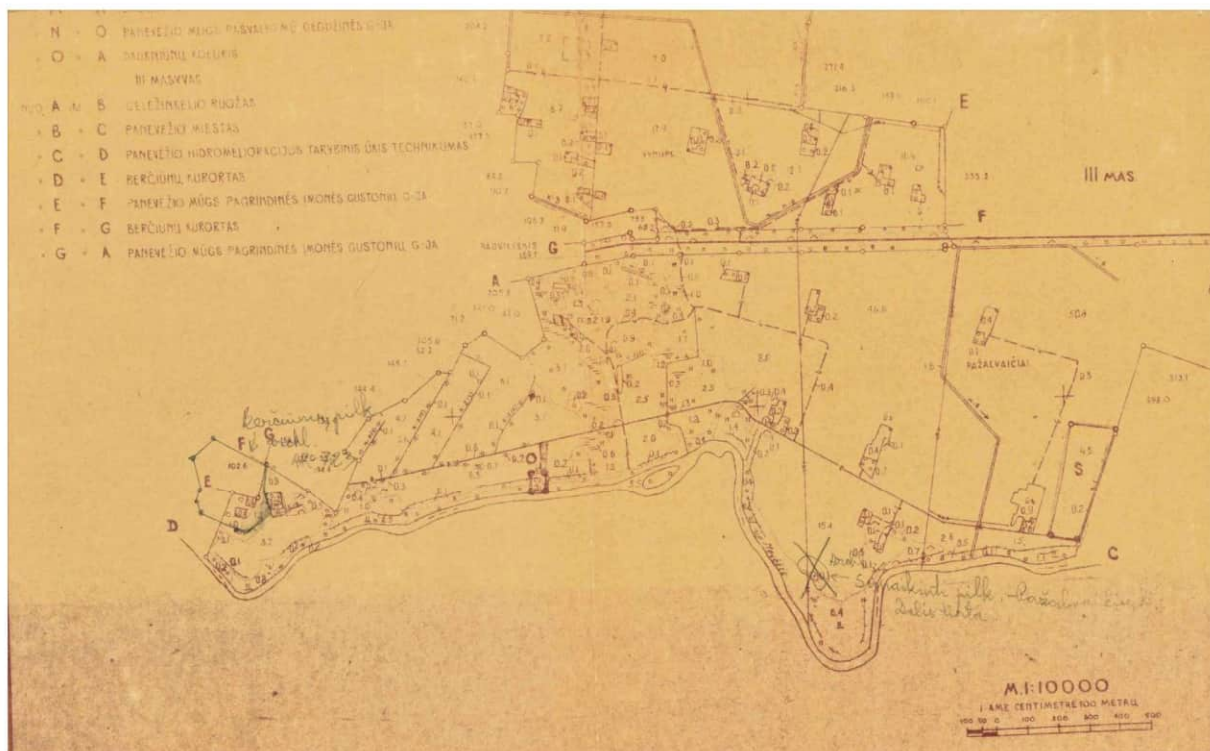
9. Gojaus – Nausodės apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) perspektyvesne galima senųjų gyvenviečių vieta.

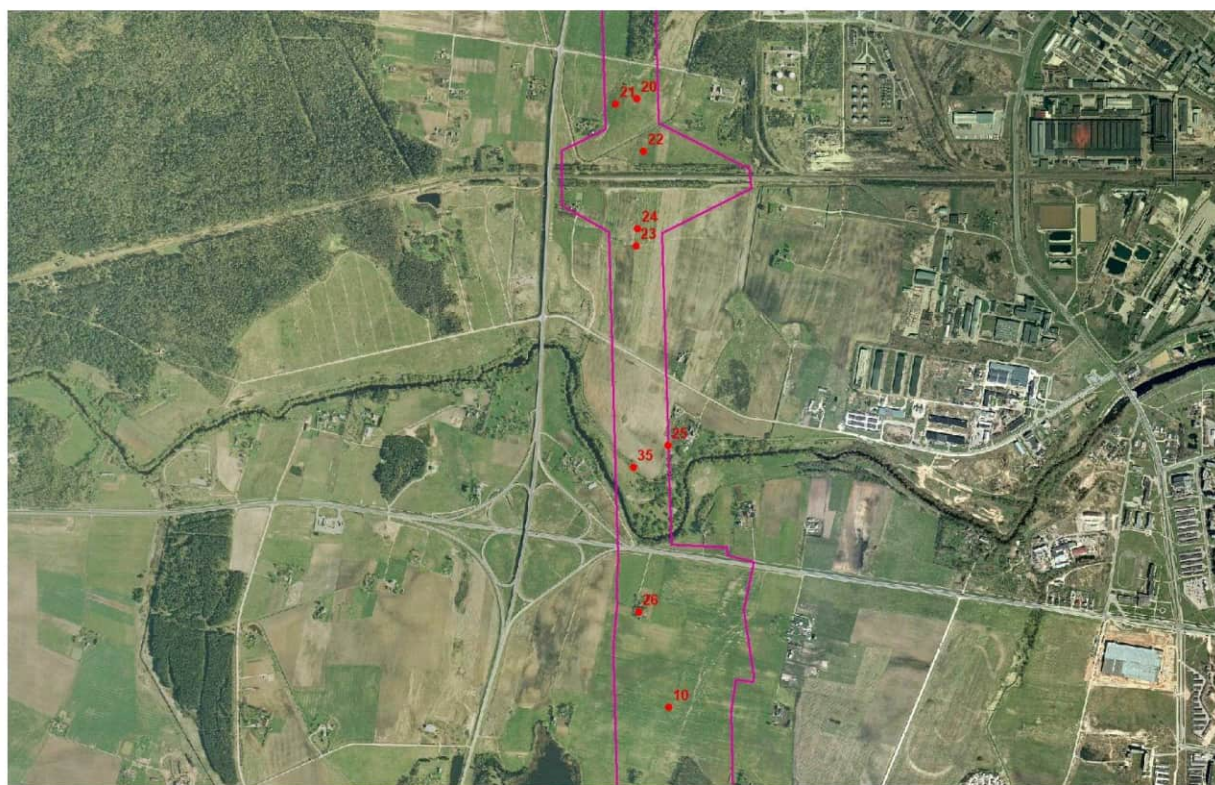
10. Pažalvaičių kaimo sodybos 1950 m. plane.

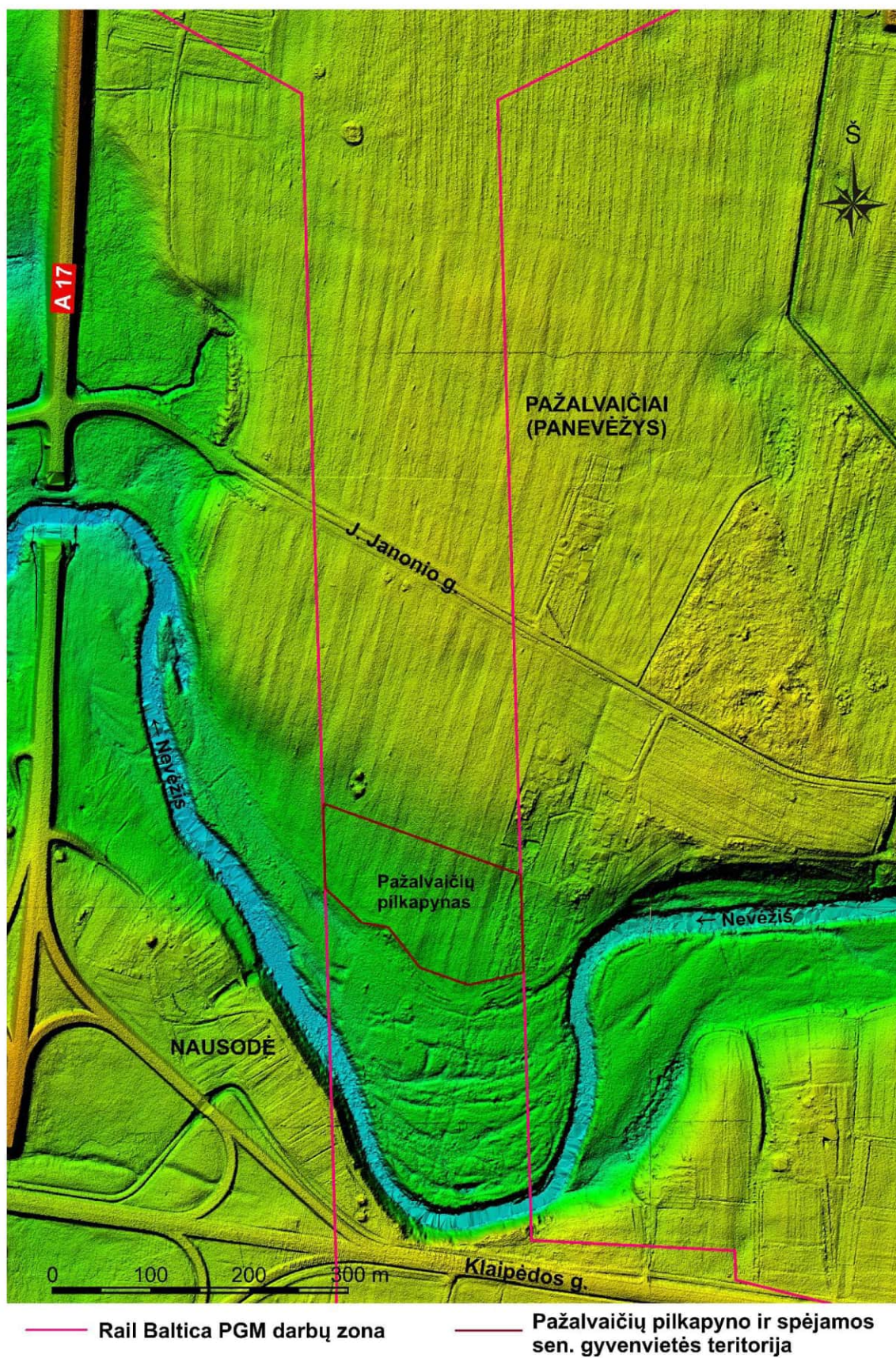
11. Tamsesnė dėmė Pažalvaičių kaime šalia buvusio pilkapyno.

12. Pažalvaičių pilkapių vieta 1982 m. šviesoraštyje (užrašas).

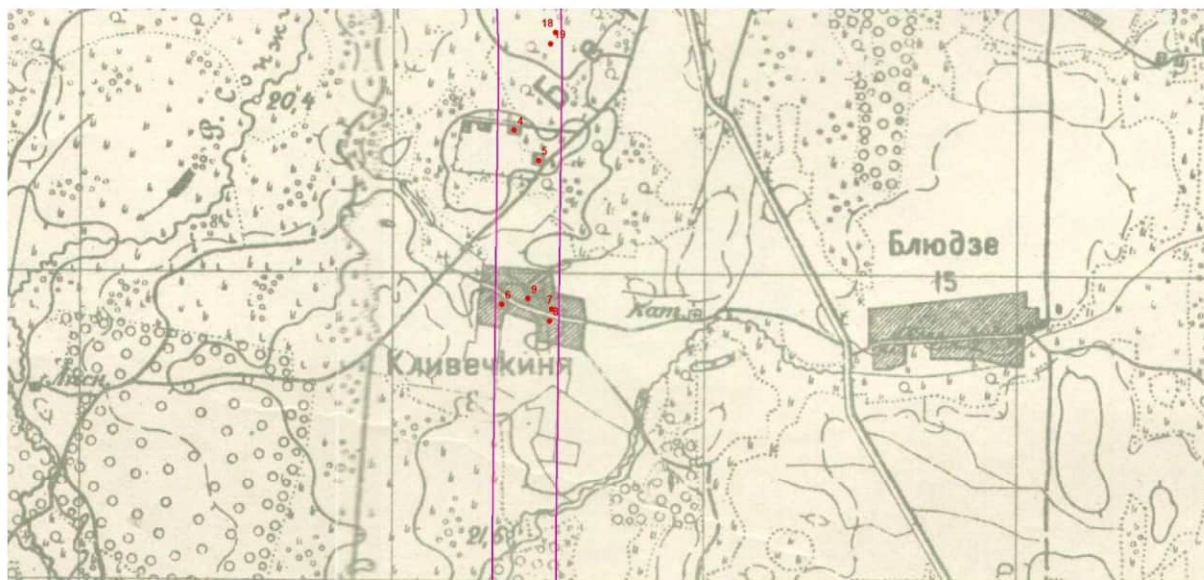
13. Nausodės – Pažalvaičių sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane.

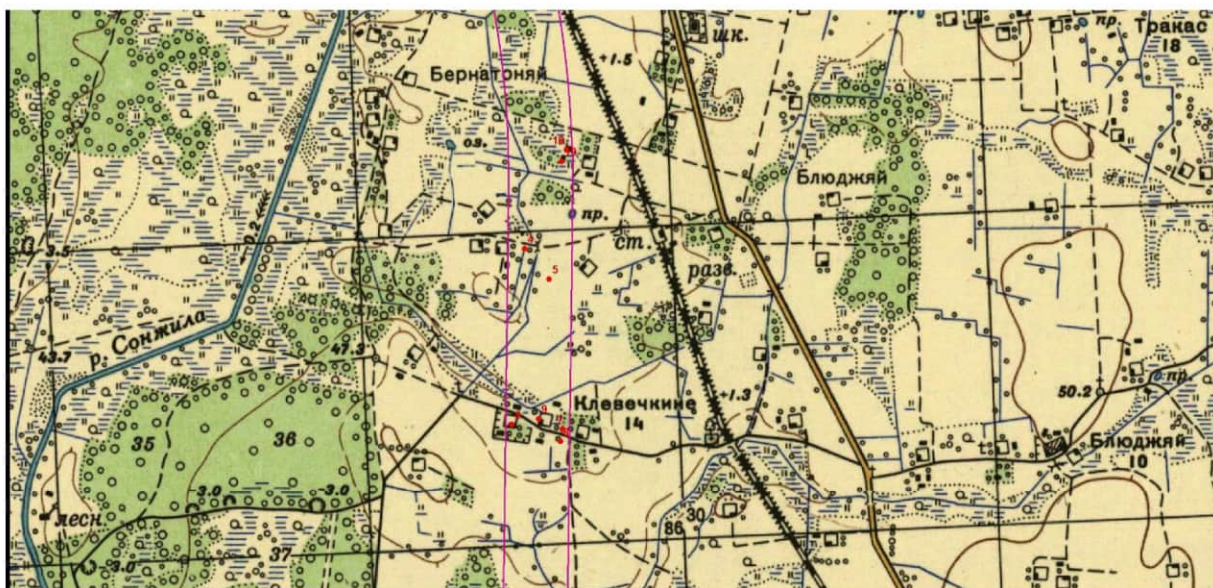
14. Pažalvaičių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (tamsiai raudona linija) reikalingų žvalgomųjų archeologinių tyrimų (pilkapių galimos senosios gyvenvietės) vieta.

15. Klevečkinės palivarko vieta 1840 m. žemėlapyje.

16. Klevečkinės ir Bernotonių kaimų sodybų vietos 1898 m. žemėlapyje.

17. Klevečkinės ir Bernotonių kaimų sodybų vietos 1950 m. žemėlapyje.

18. Klevečkinės ir Bernotonių sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane.

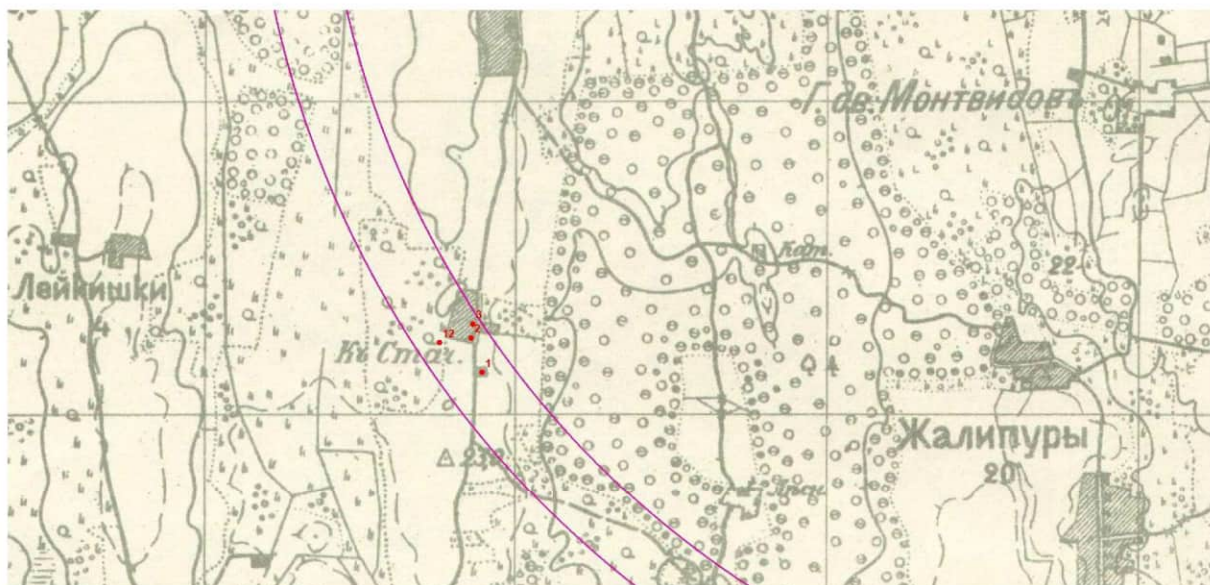
19. Klevečkėnės apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima senojo palivarko vieta.

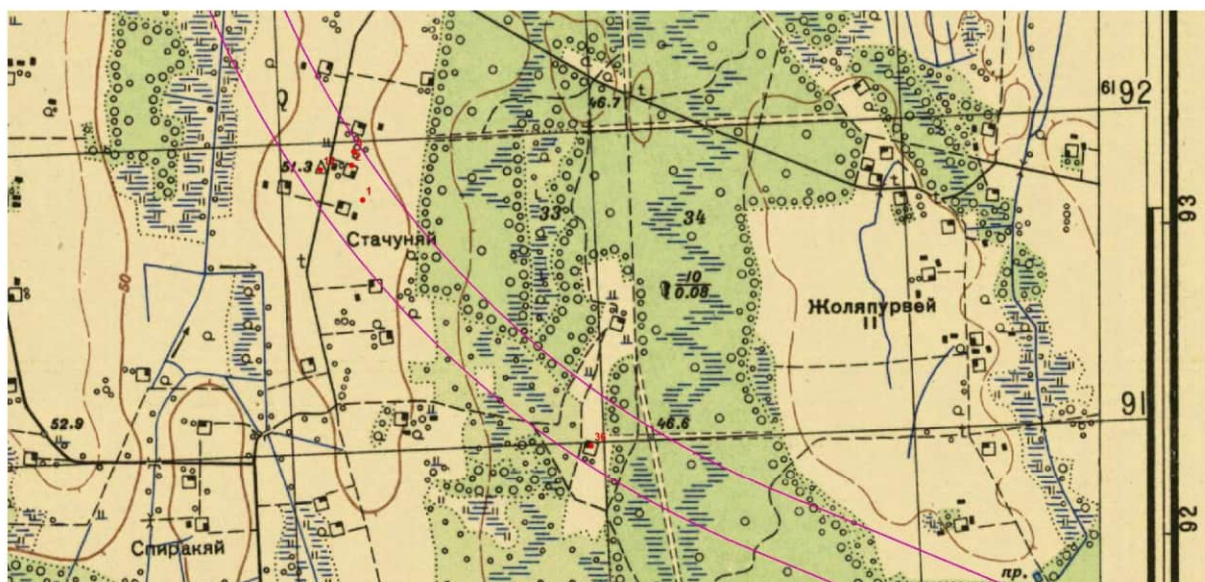
20. Bernotonių kaimo sodybos vieta 1950 m. žemėlapyje.

21. Bernotonių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima perspektyvesne senosios gyvenvietės vieta.

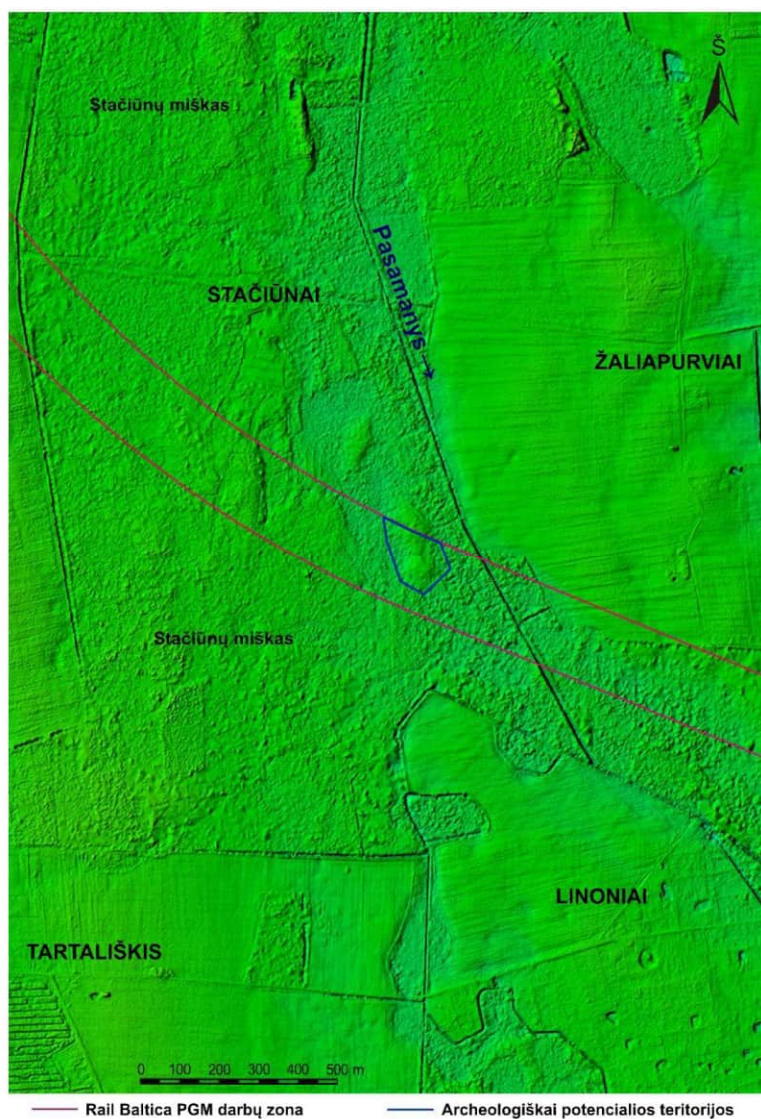
22. Stačiūnų kaimų sodybų vietos 1898 m. žemėlapyje.

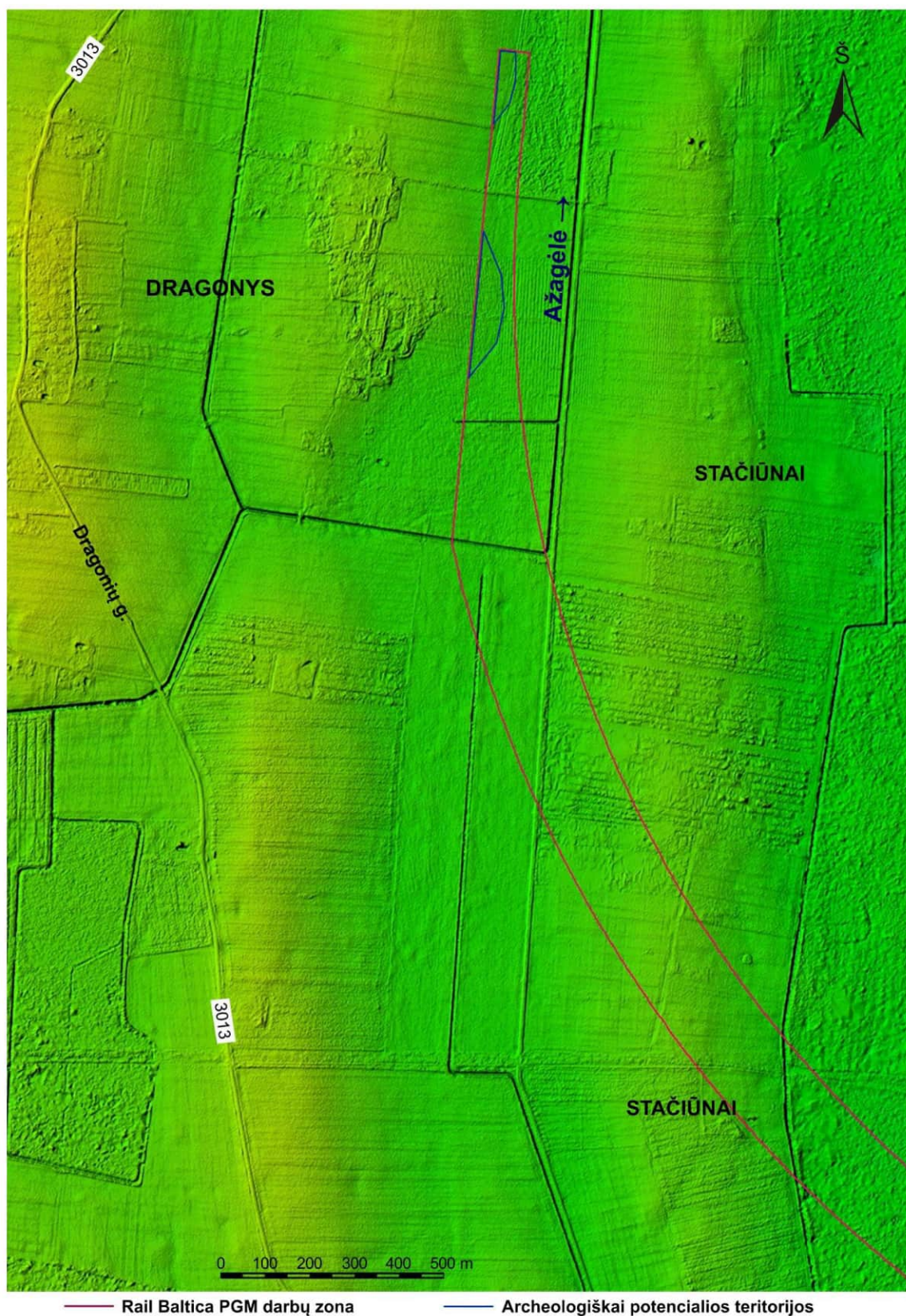
23. Stačiūnų kaimų sodybų vietos 1950 m. žemėlapyje.

24. Stačiūnų sodybų vietos dabartiniame ortofotoplane.

25. Stačiūnų apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima perspektyvesne senosios gyvenvietės vieta.

26. Dragonių apylinkių LiDAR planas su pažymėta (mėlyna linija) galima perspektyvesne senosios gyvenvietės vieta.

NUOTRAUKOS

1. Ragaudžių kaimo laukai iš P.

2. Smėlėtos kalvelės Vaišvilčių I kaimo laukuose viršus iš PV.

3. Vaišvilčių I kaimo laukų P dalis iš P.

4. Vaišvilčių I kaimo laukų P dalis iš Š.

5. Molainių miško P dalies vaizdas iš ŠR.

6. Vaišvilčių I kaimo laukų Š dalis iš Š.

7. Paviešečių kaimo laukų P dalis iš P.

8. Buvusios rininės ežervietės V dalis Paviešečių kaimo laukuose iš P.

9. Paviešečių kaimo laukų P dalis ežervietės V krante iš P.

10. Buvusios rininės ežervietės V dalies dugnas Paviešečių kaimo laukuose iš P.

11. Molainios santaka su kanalu Paviešečių kaimo laukų ežervietėje iš Š.

12. Molainių kaimo laukų Š dalis iš P.

13. Molainių kaimo laukų Š dalis iš Š.

14. Paviešėčių kaimo Š dalis iš P.

15. Galima Gojaus palivarko vieta Paviešečių kaimo Š dalyje iš P.

16. Suarto sklypelio vaizdas Paviešečių kaimo Š dalyje iš P.

17. Miško vaizdas Paviešečių kaimo Š dalyje iš Š.

18. Laukų Panevėžio miesto ribose P dalis iš P.

19. Laukų Panevėžio miesto ribose P dalis iš Š.

20. Nevėžio kairysis krantas trasos vietoje Panevėžio miesto ribose iš Š.

21. Buvę Pažalvaičių kaimo laukai Panevėžio miesto ribose iš P.

22. Buvusių Pažalvaičių kaimo laukų Panevėžio miesto ribose P dalis iš Š.

23. Terasa su tamsesne žeme buvusiuose Pažalvaičių kaimo laukuose iš V.

24. Pažalvaičių pilkapių vieta ties elektros stulpu iš PR.

25. Akmenų krūsnis Pažalvaičių pilkapių vietoje ties elektros stulpu iš ŠV.

26. Pažalvaičių pilkapių vieta ties elektros stulpu iš ŠV.

27. Buvusių Pažalvaičių kaimo laukų Panevėžio miesto ribose Š dalis iš Š.

28. Vynupės kaimo laukai iš P.

29. Iškasos vaizdas Vynupės kaimo laukuose iš V.

30. Klevečkynės miško P dalies vaizdas iš Š.

31. Klevečkynės kaimo laukų P dalies vaizdas iš Š.

32. Buvusio palivarko ūkinis pastatas Klevečkinės kaime iš PV.

33. Pavasarininkų paminklas I trasos vietoje Klevečkinės kaime iš Š.

34. Pavasarininkų paminklas II trasos vietoje Klevečkinės kaime iš P.

35. Klevečkynės kaimo laukų Š dalies vaizdas iš P.

36. Bernatonių kaimo laukų P dalies vaizdas iš Š.

37. Bernatonių kaimo laukų centrinės dalies vaizdas iš V.

38. Bernatonių siaurojo geležinkelio tiltas per Sanžilės kanalą iš PV.

39. Siaurojo geležinkelio sampilas Bernatonių kaimo ribose iš Š.

40. Bernatonių kaimo laukų Š dalies vaizdas iš PR.

41. Linonių miško vaizdas iš ŠV.

42. Žaliapurvių kaimo laukai iš Š.

43. Kalvelė Stačiūnų miške iš PR.

44. Sodybos pamatai Stačiūnų miške iš Š.

45. Stačiūnų kaimo laukai iš P.

47. Dragonių kaimo laukai iš Š.

Leidimas atlikti archeologinius tyrimus

Rūšis	Leidimas	
Išduodanti institucija	Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Įm. k. 188692688 Vilnius, Šnipiškių g. 3	
Išdavimo data	2022-11-04	
Numeris	LA-412	
Būsena	Licencijos (leidimo) išdavimas	
Galioja iki	2022-11-30	
Licencijos gavėjai	Asmuo	
	El. paštas	@gmail.com
	Adresas	Panevėžio r.sav.
Veiklos duomenys	Kodas	Pavadinimas ir komentaras
	2057	Archeologinių tyrimų vykdymas
Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialisto atestato išdavimo data	2022-02-03	
Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialisto atestato Nr.	KM JV-140	
Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialisto mokslo laipsnis ir (ar) pedagoginis vardas	netaikoma	
Numatomos tirti vietos pavadinimas	"Rail Baltica" geležinkelių infrastruktūros Panevėžio geležinkelio mazge (Panevėžio r. sav.)	
Archeologinių tyrimų grupės vadovo ir tyrimų grupės narių vardai ir pavardės	. Tyrimų grupė	
Numatomos tirti vietos unikalus kodas Kultūros vertybių registre	-	
Archeologinių tyrimų pobūdis	Archeologiniai žvalgymai.	
Tyrimai vykdomi pagal archeologinių tyrimų projektą	"Rail Baltica" geležinkelių infrastruktūros Panevėžio geležinkelio mazge (Panevėžio r. sav.) įrengimo vietų 2022 m. archeologinių žvalgymų projektas.	
Archeologinių tyrimų projekto aprobavimo data	2022-10-25	
Papildomi paveldosaugos reikalavimai archeologinių tyrimų metu (jei yra)	netaikoma	
Leidimas taip pat tyrėjui suteikia teisę	netaikoma	
Išduodančios institucijos atstovai	Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Panevėžio - Utenos teritorinio skyriaus l.e. patarėjo pareigas @kpd.lt, 8 45 468626	
Licencija archyvuota	Taip	

Viešoji įstaiga
**KULTŪROS PAVELDO
IŠSAUGOJIMO PAJĖGOS**

Užsakovas:

UAB „Kelprojektas“

Jonavos g. 7, 44192 Kaunas

el. paštas info@kelprojektas.lt

Patvirtinta:

„Rail Baltica“ geležinkelių infrastruktūros Panevėžio geležinkelio mazge
(Panevėžio r. sav.) įrengimo vietų 2022 m. archeologinių žvalgymų

PROJEKTAS

Tyrėjas:

Atestato Nr. 1067

tel. 370 612 39123

el. paštas: @gmail.com

Vilnius, 2022-10-14

Ivadas

Projekto „Rail Baltica“ geležinkelių infrastruktūros Panevėžio geležinkelio mazge susisiekimo komunikacijų inžinerinės infrastruktūros vystymo planui parengti būtinus archeologinius žvalgymus užsakė UAB „Kelprojektas“. Nuo pagrindinės „Rail Baltica“ trasos planuojama 20,7 km ilgio atšaka į Panevėžio miestą.

Esama padėtis (žr. priedas Nr. 1)

20,7 km numatytas žvalgyti ruožas yra šalia vakarinės Panevėžio miesto ribos. Numatoma atšaka pietuose atsišakoja nuo pagrindinės „Rail Baltikos“ trasos ties Ragaudžių kaimu, kerta Vaišvilčių I, Molainių, Paviešečių kaimų laukus, Nevėžio upę. Toliau tęsiasi Vynupės, Klevečkinės, Bernatonių kaimų laukais, kerta Sanžilės upelį, toliau per Linonių, Stačiūnų kaimų teritorijas ir ties Dragonimis vėl įsilieja į pagrindinę trasą. Žvalgymo vietose vyrauja dirbami laukai su pavieniais dabartiniais statiniais ir esama infrastruktūra (keliai, elektros linijos ir pan.). Miškingas, apie 3 km ilgio ruožas yra šiaurinėje atšakos dalyje (ties Linoniais), pavieniai miško sklypų fragmentai patenka į žvalgymų trasą pietinėje atšakos dalyje.

Į numatytą žvalgyti teritoriją (į ŠV nuo Bernatonių kaimo) patenka valstybės saugomo *Siaurojo geležinkelio komplekso* (u.k. 21898) Panevėžio-Biržų ruožo fragmentas. Kitos žinomos vertybės yra 0,6-1,2 km atstumu nuo planuojamos žvalgyti trasos: *Žaliapurvių kaimo senųjų kapinių ir 1863-1864 m. sukilėlių kapo kompleksas* (u.k.42318), *Kiūčių, Linonių kapinynas* (u.k. 5425), datuojamas I tūkst. pr. Kr. pab. – I tūkst. po Kr. ir XVII-XVIII a., *Gasparų pilkapynas, vad. Kaukalniu* (u.k. 6555) ir *Gasparėlių pilkapynas* (u.k. 5420), datuojami II-VI a.¹

Tyrimų tikslai:

1. Literatūros ir šaltinių analizė, kuriuose gali būti informacijos apie nežinomą archeologinį paveldą, siekiant nustatyti, ar į planuojamos geležinkelio atšakos trasą nepatenka dokumentiniuose šaltiniuose minimi, tačiau iki šiol nelokalizuoti archeologinio paveldo objektai. Atlikti GIS vektorinių ir rastrinių sluoksnių analizę, įvertinti senąją kartografinę medžiagą ir skaitmeninio žemės paviršiaus modelio (LiDAR) duomenis, siekiant nustatyti paleoreljefą.
2. Vizualiai ir naudojant paieškos įrangą patikrinti ar nėra archeologinių radinių radimviečių planuojamos geležinkelio atšakos trasų koridoriuose. Išskirti ir aprašyti

¹ <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/33891826-CBE8-46B8-A704-EB04D70E5086/true;>
<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/864b070f-dde4-4c51-9ba0-26a594e1315d/true;>
<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/9A70E1CF-3FF6-435F-A0A7-C6DA5CD723B2/true;>
<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/12D148D0-BAE3-499D-9299-0EA91D2A9F8B/true;>
[https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/DD8E367B-09AD-45EA-B91A-93980407BFFA/true](https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/DD8E367B-09AD-45EA-B91A-93980407BFFA/true;)

reljefiškai išsiskiriančias vietas, natūralaus paviršiaus pobūdį, naujas archeologines radimvietes. Nustatyti ir vizualiai įvertinti buvusių ir esamų vandens telkinių pakrantes.

3. Išskirti planuojamos geležinkelio atšakos atkarpas, kuriose vykdant archeologinius žvalgymus, dėl objektyvių priežasčių (pvz., miškas) negalima atsakyti, ar yra nežinomų, po žemės paviršiumi slūgsančių archeologinio paveldo objektų.
4. Vizualinių žvalgymų metu bus surenkami paviršiuje esantys archeologiniai radiniai, užfiksuotos radimvietės.
5. Atsižvelgiant į aukščiau minimų tyrimų rezultatus bus parinktos vietos ir apskaičiuotos žvalgomųjų tyrimų apimtys.

Tyrimų metodika

Įvertinus senojoje kartografinėje medžiagoje bei LiDAR modelyje matomą situaciją ji bus sutapatinta su esama padėtimi ortofotografinio plano pagrindu, perspektyvios vietos žvalgomos vizualiai vietovėje, esant reikalui kasant ne didesnius nei 50x50 cm kasinius. Žvalgymų metu bus naudojama paieškos įranga, aptinkami archeologiniai radiniai bus fiksuojami GPS imtuvu.

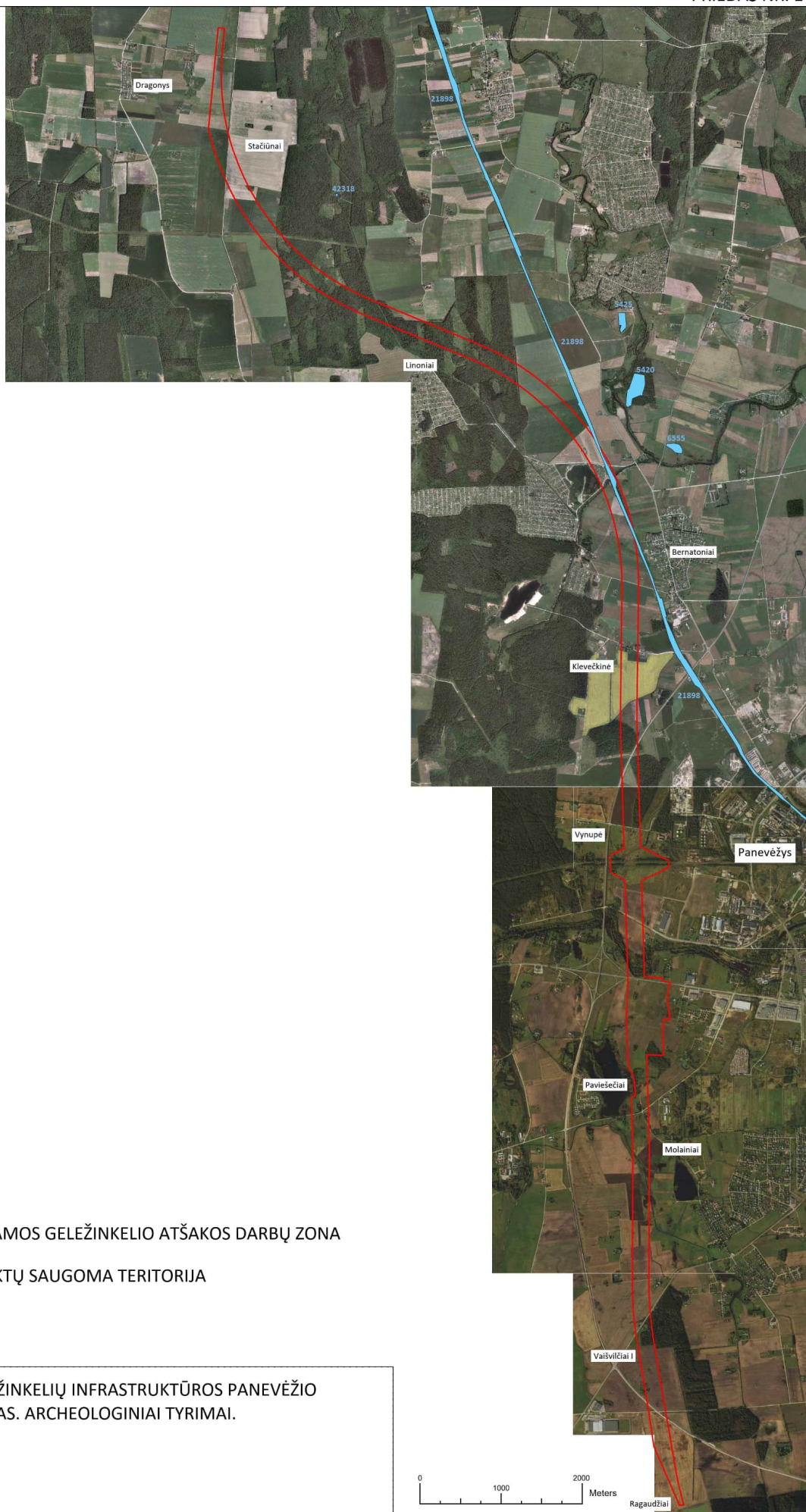
Tyrimų apimtys

Archeologiniai žvalgymai bus vykdomi numatomų žemės judinimo darbų zonoje (žr. priedas Nr. 1), daugumoje atvejų apie 200 m pločio juostoje, kuri skirtingų lygių kelių sankirtų įrengimo vietose išplatėja iki 600 – 700 m. Bendras žvalgymų plotas sudaro ~450 ha.

Tyrimų darbo organizavimas ir trukmė. Archeologinius žvalgymus atliks projekto autorė archeologė _____ bei archeologai _____ ir doc. dr. _____. Žvalgymų metu, klausimais susijusiais su paleoreljefu ir akmens amžiaus gyvenvietėmis konsultuos doc. dr. _____. Tyrimus planuojama atlikti šių metų spalio – lapkričio mėn.

PRIEDAI:

Priedas Nr. 1. Situacijos planas, M 1:10000 (1 lapas).

PLANUOJAMOS GELEŽINKELIO ATŠAKOS DARBŲ ZONA

KVR OBJEKTŲ SAUGOMA TERITORIJA

„RAIL BALTYCA“ GELEŽINKELIŲ INFRASTRUKTŪROS PANEVĖŽIO
GELEŽINKELIO MAZGAS. ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI.

SITUACIJOS PLANAS

M 1:10 000

0 1000 2000
Meters